

”Du kan ju inte se hur den här känns”
Fem erfarna stickares diskussion och användning av
finländskt ullgarn

Ida Ehnström

Avhandling för magisterexamen

Fakulteten för pedagogik och
välfärdsstudier

Åbo Akademi

Vasa, 2020

Abstrakt

Författare Ehnström, Ida	Årtal 2020
Arbetets titel ”Du kan ju inte se hur den här känns” Fem erfarna stickares diskussion och användning av finländskt ullgarn	
Opublicerad avhandling för magisterexamen i slöjdvetenskap. Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier.	Sidantal 68
Referat Endast en del av den finländska ullen tas tillvara och spinns till garn som kan köpas från spinneriet eller direkt av färfarmaren. Produktion av finländsk ull tär lite på jordens resurser eftersom den kan räknas som en sidoprodukt till köttindustrin, man undviker långa transportsträckor och den kan komposteras när den inte längre används (Maijala, 1999, s. 8–9; Räisänen, Rissanen, Parviainen & Suonsilta, 2017, s. 55). Både i skolan och i samhället betonas vikten av att göra val som stöder en hållbar framtid men ändå har det inhemska garnet inte ännu hittat sin plats bland slöjdarna. Syftet med studien är att ta reda på vad som påverkar en erfaren stickares val när hen köper ett garn samt hur erfarna stickare uppfattar användningen av garn från ett inhemskt spinneri. Den teknik som används i studien är stickning eftersom det enligt Taitoliittos (u.å.) undersökning från år 2018 är en av de mest populära handarbetsformerna bland kvinnor i Finland. Forskningsfrågorna är: Vad påverkar en erfaren stickares val av garn? Hur uppfattar en erfaren stickare användningen av garn från inhemska spinnerier? Forskningsfrågorna har besvarats genom en fenomenografisk studie med en fokusgrupp på fem erfarna stickare från samma kommun. Informanterna var alla kvinnor i olika åldrar som stickade regelbundet. Studien bestod av två delar. Första delen var en gruppintervju med öppna frågor där informanterna diskuterade vad som påverkade deras val av garn. I den andra delen observerades informanterna när de nystade varsin härva garn från inhemskt spinneri och stickade en liten provbit av garnet. Båda delarna videofilmades och transkriberades. Resultatet visar på att valet av garn påverkades av inspirationskällan, garnets egenskaper, pris, erfarenheter och personens livssituation. Tillverkningsland och tillverkare var inte av betydelse. Vid stickning med det inhemska garnet uppstod efter analys tre kategorier materialets egenskaper utgående från sinnena, materialets egenskaper utgående från tidigare erfarenheter och övriga reflektioner kring materialet. De flesta av informanterna var inte vana att sticka med det inhemska garnet och hanteringen av garnet väckte främst en förundran över hur fett det var när lanolinfettet inte var bort tvättat. Speciellt doften och naturfärgen väckte minnen hos informanterna. De påmindes om personer som de fått stickade produkter av, som	

var gjorda av naturfärgat lite behandlat garn, men de påmindes också om personer de kände som brukade sticka med motsvarande garn.

Inhemskt ullgarn har funnits i landet i flera hundra år men för avhandlingens informanter uppfattades det som ovanligt eftersom det inte säljs på de ställen där de brukar köpa sina garn. Flera av spinnerierna säljer sina produkter på nätet men informanterna i denna undersökning skulle inte köpa garnet via nätet om de då inte först fått känna på det och se hur det ser ut i verkligheten. Ingen av informanterna hade besökt det lokala spinneriet. Om man vill öka försäljningen av inhemskt garn behöver garnet hitta sin väg till garnbutikernas hyllor.

Sökord

Slöjd, ull, finländskt garn, stickning, käsityö, suomalainen villalanka, neulominen

Innehåll

Abstrakt

1	Introduktion	1
1.1	Inledning	1
1.2	Syfte och forskningsfrågor	2
1.3	Tidigare forskning	2
1.4	Avhandlingens upplägg	3
2	Slöjd i det finländska samhället	4
2.1	Slöjden i det finländska samhället	4
2.2	Slöjd som skolämne	5
2.3	Slöjd som fritidssysselsättning	7
2.4	Fördelar med att slöjda	7
3	Konsumtion av ullprodukter	10
3.1	Konsumenter	10
3.2	Konsumtion av ullprodukter	12
4	Finländsk ull	15
4.1	Fårets historia i Finland	15
4.2	Finländska ursprungsraser	20
4.2.1	Finskt lantrasfår	21
4.2.2	Kajanalands grå lantrasfår	22
4.2.3	Ålandsfåret	23
4.3	Ekologisk fårhållning	24
4.4	Fårhållningens och ullens miljöpåverkan	26
4.5	Bearbetning av ull	26
4.6	Ullens egenskaper	28
5	Planering och genomförande av studiens empiriska del	30
5.1	Preciserade forskningsfrågor	30
5.2	Forskningsansats	31
5.3	Val av datainsamlingsmetod	32
5.4	Informanter	35
5.5	Genomförande	35
5.6	Bearbetning av datamaterial	37
5.7	Reliabilitet, validitet och etik	38
6	Resultatredovisning	40
6.1	Val av garn	40
6.2	Stickning med inhemskt garn	49
7	Diskussion	55
7.1	Vad påverkar en erfaren stickares val av garn?	55
7.2	Hur uppfattar en erfaren stickare användningen av garn från inhemska spinnerier?	58
7.3	Reflektion över metod	60
7.4	Fortsatt forskning	60
	Referenser	62
	Bilagor	68

Tabeller

Tabell 1: Statistik över antalet får i Finland 1920–2018..... 219

Tabell 2: Produktionstackor i Finland under år 2009–2017..... 21

1 Introduktion

1.1 Inledning

Jag har kommit i kontakt med fårfarmare runt om i Finland genom mitt fritidsintresse som är att träna med min working kelpie, en australiensisk vallhund. De fårfarmare jag känner har fåren främst för att sälja köttet. Endast en liten del av ullen tas tillvara och spinns till garn som kan köpas från spinneriet eller direkt av fårfarmaren. Garnet är oftast varsamt tvättat och helt obehandlat med kemikalier.

Under mina studier i slöjdvetenskap vid Åbo Akademi och under tidigare studier inför en grundexamen inom beklädnadsbranschen har jag lärt mig mycket om hur olika fibrer görs och vilken påverkan de har på vår natur. När jag går in i en garnbutik eller en supermarket ser jag hyllor fulla med garn gjort av ull från utländska får. Det finns garn i många olika färger och kemiskt behandlade för att uppfylla olika egenskaper. Det enda garn som saknas är det som är gjort av finländsk ull. Jag har funderat mycket på hur det är möjligt att en finländsk ekologisk produkt inte är mer populär. Finländsk ull kan räknas som en sidoprodukt till köttindustrin (Maijala, 1999, s. 8–9). Produkten finns i landet vilket betyder att man undviker långa transportsträckor. Ullen är också ett naturmaterial som kan komposteras när den inte längre används (Räisänen, Rissanen, Parviainen & Suonsilta, 2017, s. 55).

Under 1700-talet, när man försökte introducera fårraser med mjukare ull i landet, protesterade befolkningen eftersom de ansåg att den mjuka ullen inte var tillräckligt hållbar, dessutom var den svår att bearbeta (Westerlund, 1988, s. 123). Nu, 300 år senare, har det vänt och det är ull från det finländska fåret som man är ovan att arbeta med.

Under 2019 har intresset för den finländska ullen växt. Det finländska företaget *Villa ja Peite* började hösten 2019 tillverka dynor, täcken och bäddmadrasser av finländsk ull. Tidigare gjordes alla produkter av fransk ull. *Myssyfarmi*, företaget som sticker mössor av finländsk ull, har blivit känt runtom i världen och exporterar nu sina produkter till 15 länder. Företaget samarbetar med spinneriet *Pirtin kehräämö* som på hösten 2019 konstaterade att efterfrågan på inhemsk ull aldrig varit så stor. Företaget

Novita meddelande också att företaget från år 2020 igen kommer att ha garn gjort av finländsk ull i sitt sortiment. (Villa ja Peite, u.å.; Myssyfarmi, u.å.; Terikka, 2019b).

I min kandidatavhandling (Ehnström, 2018) kartlade jag vilka produkter de inhemska spinnerierna tillverkar. I denna avhandling kommer studien att vara inriktad mer på användaren av garnen.

1.2 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med studien är att ta reda på vad som påverkar en erfaren stickares val när hen köper ett garn samt hur erfarna stickare uppfattar användningen av garn från ett inhemskt spinneri. Stickning har valts som teknik i denna avhandling eftersom det enligt Taitoliittos (u.å.) undersökning från år 2018 är en av de mest populära handarbetsformerna bland kvinnor i Finland.

Forskningsfrågor:

Vad påverkar en erfaren stickares val av garn?

Hur uppfattar en erfaren stickare användningen av garn från inhemska spinnerier?

1.3 Tidigare forskning

Finländskt garn och användningen av det är ett relativt outforskat område. Det har genomförts två större projekt om inhemsk ull. År 2000 publicerades slutrapporten för Raija Silvolas projekt *Fine Finnwool*. Projektets mål var att utveckla ett inhemskt garn av jämn kvalitet för hantverkare och öka lönsamheten av ullförsäljningen för fårfarmare. I projektet deltog fårfarmare, spinnerier och hantverkare. Ett annat projekt, *Lapin lampolasta terveydenhoitotuotteeksi*, var ett gemensamt projekt mellan Lapin yliopisto och Rovaniemen ammattikorkeakoulu år 2006–2007. Målet med projektet var att utveckla produkter av ull som skulle kunna användas inom hälso- och sjukvården. (Tuovinen, 2008).

1.4 Avhandlingens upplägg

Avhandlingen består av sammanlagt sju kapitel. Kapitlen 2–4 behandlar teori. I första teorikapitlet, kapitel 2, beskrivs slöjden i vårt samhälle samt varför man väljer att slöjda. I kapitel 3 redogörs för vad som påverkar konsumenters val. I kapitel 4 presenteras den inhemska ullen. Kapitlet börjar med information om fårets historia i Finland och de tre finländska ursprungsraserna beskrivs kort. Sedan övergår kapitlet till att behandla ullens egenskaper och ullens bearbetning till garn.

Kapitlen 5–8 handlar om själva undersökningen och vilka resultaten av den blev. I kapitel 5 beskrivs hur undersökningen planerats, genomförts och analyserats. Resultaten av undersökningen redovisas i kapitel 6. Kapitel 7 består av en slutdiskussion där teorin knyts samman med resultaten. Kapitlet avslutas med en reflektion över metod och förslag på fortsatt forskning.

2 Slöjd i det finländska samhället

Slöjd är en del av det finländska samhället eftersom alla finländare kommer i kontakt med slöjd senast i det skede som de börjar grundskolan. I detta kapitel beskrivs slöjdens roll i samhället och som skolämne. Sedan presenteras slöjdens roll som fritidssysselsättning med hjälp av Taitoförbundets undersökning från år 2018. I slutet av detta kapitel får vi bekanta oss med orsaker till varför det slöjdas. Jag har valt att i detta kapitel använda ordet slöjd när jag beskriver verksamhet som inte är yrkesmässig och ordet hantverk när det är yrkesmässigt. Enligt Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademin betyder ordet slöjd ”hantverk eller handarbete särsk. om bearbetning av trä; ofta om verksamheter av (mer el. mindre) hobbykaraktär; spec. som skolämne”. Ordet hantverk är enligt samma ordbok ”arbetsform vid produktion där arbetet utförs i liten skala med tekniskt enkla hjälpmedel och kräver god yrkesskicklighet om arbetsformen som sådan el. enskild gren”. (Svenska Akademin, u.å.)

2.1 Slöjden i det finländska samhället

Mäkelä-Alitalo (2003, s. 531) skriver i *Suomen Maatalouden historia* att finländarna har sysslat med olika former av slöjd så länge som de funnits i landet. Det är därför när man ser tillbaka på historien svårt att säga när det som någon gör ska räknas som hemslöjd och när det kan räknas som ett yrke. Lindfors (1992) definerar hemslöjd som ”slöjdarbete som utförs i hemmen av såväl män som kvinnor och som under tidigare epoker i främsta rummet avsåg att fylla det egna hemmets behov av kläder, bädd- och inredningstextilier, husgeråd m.m.” (Lindfors, 1992, s. 3). Yrkeskunniga hantverkare kunde också jobba hemifrån men för dem var tillverkningen av en viss slöjdprodukt ett yrke som de fick betalning för att utföra. (Lindfors, 1992, s. 3; Mäkelä-Alitalo, 2003, s. 531).

Ända fram till 1920-talet var det vanligt i Finland att det var en enda person som tillverkade en produkt från början till slut. Finland var ett fattigt jordbrukarsamhälle och det var viktigt att befolkningen kunde tillverka och reparera de produkter som behövdes. Det var först efter 1920-talet när de stora industrierna fick sitt genombrott i Finland som tillverkningen av en produkt delades upp i delmoment, som olika personer hade ansvar för, och produktionen effektiviserades. Massproduktionen gjorde att allt

gick att köpa och det fanns inte längre behov av att tillverka saker. Slöjdandet förändras under 1900-talet från att ha varit en viktig del för att garantera människans överlevnad till att bli ett fritidsintresse. (Suojanen, 2000, s. 68–69 & 72–73)

I början av 1990-talet uppstår en stor ekonomisk kris i Finland vilket påverkar samhällsutvecklingen. Många blir arbetslösa och man inser att förutom stora företag behövs det också egenföretagare i landet. Hantverk börjar igen ses som något man kan försörja sig på och som är viktigt för det psykiska välmåendet. Inhemska hantverksprodukter anses ha ett högt kulturellt värde och de uppskattas av konsumenterna eftersom de på grund av sin hållbarhet och sitt tillverknings sätt stöder en hållbar utveckling. (Nygren-Landgårds, 2003, s. 20; Suojanen, 2000, s. 76–77).

År 2017 arbetade enligt statistikcentralen 8200 personer heltid med någon form av hantverk i Finland. Någon exakt siffra på hur många som arbetar deltid med hantverk finns inte. Men enligt Taitoförbundets företagarundersökning från år 2019, arbetade endast 63 procent av deltagarna i undersökningen heltid som hantverkare. I Taitoförbundets undersökning deltog företag, med färre än tio anställda, som producerar ett fysiskt hantverk eller som reparerar en fysisk produkt. Företagarna ansåg att det fortfarande är viktigt för konsumenterna att den finländska hantverksprodukten är unik och att både tillverkningsmaterial och slutprodukt är av hög kvalitet. Hållbar utveckling och att produkterna skall vara ekologiskt producerade blir också hela tiden viktigare för konsumenterna. (Lith, 2019)

2.2 Slöjd som skolämne

Slöjd blev ett skolämne när den nationella väckelsen nådde Finland och tanken på att utbilda befolkningen spreds. Prästen Uno Cygnaeus, som har blivit känd i Finland som folkskolans fader, skrev år 1861 *Förslag rörande folkskoleväsendet i Finland*. I det talar han för att skolan skulle finansieras av staten och vara till för alla oberoende av samhällsklass eller kön. Förutom att man skulle få lära sig läsa och räkna var det också viktigt med praktiska ämnen och gymnastik. Kejserliga folkskolförordningen trädde i kraft våren 1866. Den inkluderade de ovan nämnda förslagen av Cygnaeus. Slöjd och gymnastik togs med i undervisningen men all övrig förändring av skolväsendet skedde i långsam takt. Slöjden omnämndes i folkskolförordningen som ”tekniska handarbeten

för gossar, som underrubrik finns det med kvinnliga handslöjder för flickor” (Suojanen, 2000, s.70). (Luukkanen, 2009; Näreikkö & Takalo, 1986, s. 8).

I början av 1900-talet var det ekonomiskt svåra tider i Finland och det var fortfarande viktigt att befolkningen kunde tillverka sina egna bruksföremål från början till slut. Detta syns i slöjdundervisningen vilken bestod av modellinlärning med tyngdpunkt på sparsamhet och reparation av föremål. (Suojanen, 2000, s. 70–73).

Under krigstiden 1939–1945 är det också viktigt med sparsamhet och reparation av föremål. Efter krigstiden anses slöjden fortfarande vara ett viktigt undervisningsämne. Men även om kvinnor blir en del av arbetslivet så har pojkar och flickor olika inriktning inom slöjden. År 1957, när den 1–3 åriga medborgarskolan för arbetarklassens barn skapades, kunde flickorna välja mellan handarbete och huslig ekonomi, medan pojkarna får lära sig metallslöjd, träslöjd, el- och maskinlära. (Suojanen, 2000, s. 72–73).

Under åren 1960–1980 utvecklas teknologin snabbt och man får lättare tillgång till information. I skolan betonas kunskap framom produktion. Jämställdheten mellan könen debatteras och inom slöjden får man fritt välja mellan teknisk slöjd eller textilslöjd. I praktiken valde ändå flickorna textilslöjd och pojkarna teknisk slöjd. (Suojanen, 2000, s. 73–74).

I den nationella *Läroplanen från 1994* betonas företagsamhet. Slöjd ses som ett ämne som utvecklar företagsamheten både den yttre, att ha ett företag, den inre där företagsamheten försiggår inom en organisation och den individuella företagsamheten. Det blir viktigt att man lär sig att lära sig, eftersom teknologin förändras snabbt och enda sättet att hänga med är att hela tiden vara öppen för att lära sig nya saker. Man bör också förstå helheter och inom slöjd blir det viktigt att man tar hela slöjdprocessen i beaktande. (Suojanen, 2000, s. 75–77, 80–82).

Utbildningsstyrelsen (2014, s. 270) betonar fortfarande i *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014* både företagsamhet och vikten av att arbeta för en hållbar utveckling. På samma sätt som i *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen* från år 2004 nämns inga specifika material eller tillverkning av bestämda produkter i slöjdens läroplan utan det talas om en förståelse av hela slöjdprocessen. I *Grunderna för läroplanen för den grundläggande*

utbildningen 2014 nämns endast slöjd, inriktningarna teknisk slöjd och textilslöjd finns inte längre med. (Utbildningsstyrelsen, 2014; Utbildningsstyrelsen, 2004;).

2.3 Slöjd som fritidssysselsättning

Taitoförbundet har år 2018 undersökt slöjd som fritidssysselsättning i Finland, *Käsitöiden harrastaminen Suomessa 2018* (Taitoliitto, 2018). I undersökningen deltog finländare över 18 år. Undersökningen visar att 77 procent av finländarna slöjdar någon gång och 34 procent slöjdar minst några gånger i månaden. Av kvinnorna slöjdar 11 procent dagligen. Undersökningen visar att i medeltal lägger finländare ut ungefär 100 euro per år på material och tillbehör som behövs för att slöjda. De som är aktiva slöjdare kan lägga ut upp till 350 euro per år på material och tillbehör. Bland kvinnorna var stickning och virkning den populäraste typen av handarbete och efter det sömnad. Bland männen var snickrande, andra träarbeten och restaurering populära. (Taitoliitto, u.å.).

Undersökningen visar att viktigaste orsakerna till att man slöjdar är för att slappna av, må bra och för att få egen tid. Först efter det kommer behovet att få lära sig nya saker eller att tillverka en produkt man behöver. (Taitoliitto, 2018).

Enligt Taitoförbundets undersökning hämtas inspiration för slöjdprojekten från sociala medier och bloggar samt från tidningar och böcker. Men också mässor, utställningar och andra slöjdevenemang fungerade som inspiration och mer än hälften av de som deltog i undersökningen hade besökt något evenemang det senaste året. (Taitoliitto, 2018).

2.4 Fördelar med att slöjda

Pöllänen (2006, s. 67, 71) skriver att slöjd har en viktig roll i dagens samhälle även om man inte som tidigare behöver tillverka de nyttoföremål som används i vardagen eller slöjda för att försörja sig ekonomiskt. Slöjd är till nytta för att vi får tillverkat föremål vi vill ha och för att slöjd ger oss välbefinnande. Både att slöjda och förnimmelsen av materialen man använder ger sinnesro åt slöjdaren. Under tiden man slöjdar är man starkt i kontakt med nutiden. Att slöjda kan också vara ett sätt att visa sin identitet för omvärlden. När man lär sig nya tekniker eller får en lyckad produkt färdig känner man

glädje. Det kan också vara ett sätt att känna att man har kontroll över något när ens värld har skakats om på grund av en livskris.

För att kunna planera ett slöjdprojekt bör man kunna föreställa sig vad man fysiskt kan tillverka genom att använda olika material och verktyg. Pöllänen (2013) lyfter fram att kvinnor som är hemma med småbarn, arbetar eller dem som hör till den äldre generationen ofta lämnar bort planeringsdelen. För dem som arbetar eller sköter småbarn beror det främst på tidsbrist och för att det är själva slöjdandet som är viktigt. Slöjdandet ger en andningspaus från vardagen och slöjdaren kan i lugn och ro reflektera över sina tankar. För den äldre generationen är det själva aktiviteten och slutprodukten som är viktig fram om att vara kreativ. För den äldre generationen är det också viktigt att föra vidare gamla traditioner och då både tillverka och använda material på samma sätt som de lärt sig av de tidigare generationerna. Enligt Pöllänens undersökning är kreativitet extra viktigt för dem som på något sätt hade det tufft. Genom att planera och tillverka något unikt hjälpte det till att bygga upp personens självbild. (Syrjäläinen, 2006; Pöllänen, 2006 s. 68, 70, 111; Pöllänen, 2013).

Syrjäläinen (2006) betonar att en färdighet när den används utvecklas från att vara en inlärd kunskap till att bli en del av slöjdarens identitet. Kunskapen finns både fysiskt och psykiskt i slöjdaren. Sinnena utvecklas och man får en ny förståelse för materialen. En skicklig slöjdare lär sig känna igen materialens egenskaper och kan med hjälp av sina sinnen välja ett material som passar bäst för den uppgift som den skall användas till. Man lär sig också att kombinera den information sinnena ger med inlärd kunskap man har från tidigare för att veta hur man skall gå tillväga för att få ett sådant slutresultat man vill ha t.ex. hur hårt man skall dra åt garnet för att en viss typ av garn skall hållas på stickorna utan att man tappar maskor.

När man rör vid en slöjdprodukt får man information om den men det kan också vara en njutning för sinnena. Känslsinnet kan ge information om metallens kyla eller tygets mjukhet. Luktsinnet kan observera garnets doft av får eller träets doft av skog. Synsinnet kan njuta av träets naturliga ådring. Ihatsu (2006, s.27) beskriver det ”Man kan säga att hantverksprodukter har en balans mellan haptiska och optiska egenskaper som ger kroppen möjlighet att tänka och händerna att se”¹.

¹ Citatet fritt översatt från finska till svenska av avhandlingens skribent.

En slöjdprodukt kan vara viktig för en person för att någon som är viktig för hen har tillverkat produkten. För slöjdare som ser sina produkter i sitt eget eller nära vänners hem kan det ge en känsla av lycka. För de som inte längre kan slöjda kan slöjdalster de tidigare gjort påminna om tiden när de slöjdade och vetskapen om att de tillverkat något som finns kvar ger en mening åt livet. Slöjdprodukten kan också upplevas som vacker för att den påminner en om ett förhållande som varit viktig för en till exempel om produkten är tillverkad av en far- eller morförälder. (Heikkinen, 2006, s.33–34; Pöllänen, 2013).

3 Konsumtion av ullprodukter

Kapitlet om konsumtion av ullprodukter är uppdelat i två olika avsnitt. Det första avsnittet behandlar vad som allmänt påverkar konsumentens val. I det andra avsnittet presenteras undersökningar som gjorts om konsumtion av ullprodukter och finländska företag som ökat användningen av inhemsk ull i sin produktion.

3.1 Konsumenter

Campbell (2005) påpekar att man länge grovt delat upp konsumenten i två grupper, endera är konsumenten mycket medveten om vad hen behöver och gör rationella val eller så är konsumenten påverkbara och köper endast vad marknaden vill att hen skall köpa. Han anser att man bör utveckla beskrivningen av vem konsumenten är. Campbell (2005) nämner Featherless tanke att ingendera synen på konsument stämmer längre utan att konsumenten är mycket medvetna personer som vill köpa en produkt för att den visar vem personen är, speglar personens livsstil och personlighet. Genom att själv utveckla och förändra massproducerade produkter lyfter konsumenten fram sin kultur och sina traditioner.

I Europa har ekologisk mat blivit mer och mer populär. Konsumenten väljer att köpa ekologiska produkter för att stöda det som hen anser vara rätt riktning fast det kan vara lite dyrare än icke ekologiskt. Konsumenten kan också välja att inte köpa en viss produkt eftersom den går emot hens principer och till exempel är tillverkad i ett land med en regim som hen inte vill stöda. Genom att köpa vissa produkter kan man visa vilken samhällsklass man hör till eller så köper man produkter som signalerar att man vill höra till en annan samhällsklass, till exempel märkeskläder som är för dyra för ens budget. (Salomon, Bamossy, Askegaard, Hogg, 2014, s. 50–55, 202; Campbell, 2005).

Dagens konsumentsamhälle är enligt Salomon m.fl. (2014 s. 50–51) ett risksamhälle, eftersom konsumenten ställs inför många val. Det finns massor med produkter på marknaden och det är svårt för konsumenten att veta vilka produkter som är bra och vilka produkter som kan vara tillverkade av material eller behandlade med ämnen som är farliga för hälsan. Det gäller både mat som äts och produkter som används.

Salomon m.fl. (2014, s. 28, 55, 362, 373) skriver att internet har ändrat konsumentens beteende, eftersom det ger konsumenten en större valfrihet. Men det ger också konsumenten tillgång till massor av information och det kan vara svårt att hitta det som man tycker att är relevant. Genom att låta sökmotorer begränsa vad man letar efter är det lättare att hitta information som intresserar, men det betyder också att man ger bort en del av ansvaret för sin konsumtion. Alla produkter och varumärken kan inte hittas med sökmotorer och de produkter som finns är ordnade enligt sökmotorns programmerade mönster. Företagen kan också betala för att sökmotorerna skall visa deras produkter först.

Vid köptillfället i en butik finns det många saker som påverkar konsumenten. I den fysiska butiken sker många val och impulsköp ökar med upp till 10 procent om produkter är professionellt framsatta. Det är också viktigt att det finns information om produkterna. Vilken butik som konsumenten väljer beror på hur butiken marknadsför sig, var butiken är belägen, vilka produkter som erbjuds och hurudan personal butiken har. (Salomon m.fl., 2014, s. 85–87).

Försäljaren har en viktig roll när konsumenten handlar i en butik. Försäljaren kan hjälpa kunden att snabbare göra ett val. En övertygande försäljare som är insatt i produkterna som säljs kan också få konsumenten att köpa något som de inte hade tänkt köpa från början. För konsumenten är det viktigt att försäljaren kan sina produkter, är lätt att diskutera med, är trevlig och att konsumenten känner att de har något gemensamt med försäljaren. En bra försäljare känner sina kunder och vet vad kunderna vill ha direkt de stiger in genom dörren. (Salomon m.fl., 2014, s. 89).

För konsumenten är det viktigt att få röra vid en produkt. En studie gjord vid Ohio State University (2009) visar att en person som rör vid en produkt en kort tid är mer benägen att köpa den och betala mer för den än vad en person som endast sett produkten skulle göra. Olika material och hur de känns är också viktiga när vi handlar. En produkt skall kännas på ett visst sätt, beroende på vad vi skall använda den till. (Salomon m.fl., 2014, s. 129–130, 86)

Vi använder gärna produkter som någon vi känner har rekommenderat eller som någon person som vi är influerade av använder. Det är viktigt att en produkt uppfyller konsumentens förväntningar för att hen skall vara nöjd med produkten. En produkt som endast uppfyller förväntningar påverkar ändå inte konsumenten mycket i

jämförelse med en produkt som ger mer eller mindre än vad som förväntats. Den ger en positiv eller negativ känsla. Det är då ingen skillnad om det är försäljaren som byggt upp förväntningarna, om någon bekant rekommenderat produkten eller om konsumenten själv har tidigare erfarenhet av att använda produkten. Priset och kvalitén bör också enligt konsumenten vara i balans. Konsumenten kan vara nöjd fast en billig produkt går sönder fort, medan det förväntas att en dyrare produkt skall hålla längre. (Salomon, m.fl., 2014, s. 90–91, 98, 422-423, 435).

En konsument som inte tidigare har köpt en produkt är nöjd med produkten när den uppfyller förväntningarna. En konsument som tidigare använt en motsvarande produkt kan däremot vara svårare att tillfredsställa, eftersom personen har en viss erfarenhet som gör att förväntningarna är högre. I det skede när konsumenten använt produkterna länge blir de sällan missnöjda med en produkt eftersom de har blivit experter och vet exakt vad de vill ha, därför köper de endast produkter som de vet att uppfyller deras förväntningar. (Salomon, m.fl., 2014 s. 91–92).

När en kund är missnöjd med en produkt eller när produkten inte fungerar som den skall, är det för att hålla konsumenten nöjd, viktigt att företaget direkt är ärligt och berättar vad som gått fel och ersätter kunden för de problem som produkten orsakat. Konsumenten är oftast nöjd när hen får en ärlig förklaring och ersättning. Det är större chans att en konsument berättar för andra om hur bra företaget skötte reklamationen än att konsumenten berättar om en produkt som fungerar felfritt. (Salomon, m.fl., 2014, s. 95–96).

3.2 Konsumtion av ullprodukter

I USA gjorde Peterson, Hustvedt och Chen (2012) en studie vars mål var att ta reda på vilka egenskaper konsumenten värdesätter hos ull. Studien var en internetenkät som besvarades av män och kvinnor runt om i USA.

De konstaterade att 80 procent av dem som deltog i undersökningen värdesatte produkter gjorda av ull framom akryl. Det var speciellt den yngre generationen som värdesatte ull. I undersökning framkom det också att det var viktigare för konsumenterna att ullen kom från får som levde ett bra liv och att produkten från början var tillverkad så att det så lite som möjligt tärde på naturen än att produkten var märkt

som ekologisk. För 75 procent av deltagarna var det också viktigt att ullen kom från hemlandet USA istället för utlandet.

Sneddon, Soutar och Lee (2014) konstaterade också i sin undersökning att det var troligare att de amerikanska konsumenterna köpte yllekläder om de var gjorda i hemlandet. I deras undersökning framkom det att deltagarna helst inte skulle köpa ylleprodukter tillverkade i Kina eftersom deltagarna ansåg att det är svårt att veta om djuren haft det bra, om arbetarna som gör produkterna blivit rättvist behandlade och om kemikalier som blivit använda har tagits om hand så att de påverkar naturen så lite som möjligt. Men konsumenterna ansåg att det är svårt att hitta produkter som är gjorda någon annanstans än i Kina.

Hustvedt, Carroll och Bernard (2013) kom i sin undersökning, som också den gjordes i USA, fram till att det för en större del av deras deltagare var viktigare att ullen som användes till slutprodukten var amerikansk än att själva slutprodukten var det. Att slutprodukten var tillverkad i USA var viktigt för ett mindre antal.

Motsvarande undersökningar har inte blivit gjorda i Finland. Men tre finländska företag som bearbetar ull, *Novita*, *Villa ja Peite* och *Pirtin kehräämö*, har alla ökat produktionen av produkter som innehåller finländsk ull.

Det finländska företaget *Novita*, som har spinnerier i Finland och utomlands, lanserade år 2014 ett garn enbart spunnet av finländska fårs ull. Men redan år 2018 lades produktionen ner eftersom det inte fanns tillräckligt med efterfrågan. I september 2019 meddelar *Novita* att efterfrågan på garn gjort av finländsk ull igen har stigit och att företaget kommer att återuppta produktionen. Från år 2020 kommer garnet *Suomi* igen att finnas i deras sortiment. Dessutom kommer ett nytt sockgarn att lanseras. Det innehåller 75 procent ull varav 30 procent är från finländska får. (Terikka, 2019b)

Företaget *Villa ja Peite* som tillverkar ullprodukter, främst bäddtextilier, meddelar att användningen av ylleprodukter ökat de senaste tio åren. Företaget har på hösten 2019 börjat tillverka dynor, täcken och bäddmadrasser av finländsk fårull från rasen texel. Sedan slutet av 1970-talet har företaget endast använt fransk ull. Målet är nu att övergå till att använda finländsk ull till alla produkter. Tvättningen av ullen sker fortfarande i Europa. Enligt företaget har produkterna gjorda av finländsk ull tagits bra emot av konsumenterna. (Terikka, 2019a)

Pirtin kehräämö har aldrig haft så stor förfrågan på inhemsk ull som nu. Mängden ull som spinns har tredubblats på ett år. Främsta orsaken är företaget *Myssyfarmi*, som exporterar handstickade mössor som är stickade av inhemsk, ekologisk ull. (Terikka, 2019c)

4 Finländsk ull

Detta kapitel presenterar den inhemska ullen. Kapitlet börjar med en inblick i fårets historia i Finland. Fåret och dess ull har varit viktiga för den finländska befolkningens överlevnad. Det har uppstått tre finländska ursprungsraser av får som alla kan användas både för ull- och för köttproduktion. Kapitlet övergår sedan till att behandla fårfarmer. I Finland finns det både ekologiska fårfarmer och konventionella fårfarmer. De ekologiska fårfarmerna bör uppfylla vissa kriterier för att få sälja produkter, som till exempel ullgarn, märkta som ekologiska. I slutet av detta kapitel får man ta del av bearbetningen av ull och ullens egenskaper.

4.1 Fårets historia i Finland

Ull är ett naturmaterial som använts av människan i många tusen år. I Finland är de äldsta benfragmenten som visar på att får eller getter varit en del av vardagen, från bronsåldern, det vill säga från 1500 f.Kr – 500 f.Kr. Får och getters ben går inte att särskilja från varandra med analyser. Benfragmenten har hittats främst i västra Finland. De skandinaviska vildfåren har använts för kött och mjölk. Fåren hade päls istället för ull, vilket betydde att man inte klippte fåren utan plockade den päls som föll av. Den äldsta ulltextilien som hittats i Finland är daterad till ca 300-talet e.Kr. Det är en mycket liten bit av ett tyg som suttit fast i ett bronssmycke som man hittat i en grav. (Huurre, 2003 s. 54–55; Maijala, 1988).

I Salo, Vörå, Malax och på Åland har man hittat lämningar av bostäder från 500–700 e.Kr som tyder på att boskapen åtminstone vintertid levde i samma byggnad som människorna. En mellanvägg har skilt människorna och boskapen åt. Till boskapen hörde kor, får eller getter och möjligtvis höns. (Huurre, 2003, s. 60).

De får som idag kallas finskt lantrasfår har utvecklats under en lång tid. Fåret har utvecklats för att överleva i Finlands varierande väderlek. Det finns två olika teorier om när rasen uppkommit och varifrån fåren som det finska lantrasfåret härstammar från kommit. Den ena teorin är att fåret kom till Finland från öst med befolkningen någon gång i början av vår tideräkning. Det som stöder denna teori är att det ryska

romanovfåret, med sin korta svans och höga fruktsamhet, påminner om det finska lantrasfåret. I det finska ordförrådet för vävning finns också många ryska ord.

Finska ord om fårhållning är i grunden germanska, vilket kunde stöda den andra teorin att fåren kommit från väst för cirka 1000 år sedan. De skulle då vara en avkomma till fårrasen Mouflon. Vikingarna, som gjorde resor till Finland från skandinaviska länder, kan ha haft med sig fåren eller så kan svenskarna haft med sig dem när de gjorde de första resorna till Finland år 1154 och under tiden som Finland var en del av Sverige. I övriga Skandinavien och norra Europa finns det flera fårraser med kort svans som liknar det finska lantrasfåret. (Maijala, 1988).

Ull och ullprodukter var bland de viktigaste handelsvarorna under medeltiden (Wiklund, 1984). Enligt uppgifter från Åbo slott från 1500-talet fick man knappt 4 kg kött av ett får och 0,5 kg ull per år. Man mjölkade också får och gjorde ost av mjölken. Fåren hölls främst för sin ull, som gjordes till värmande textilier, men köttet var också viktigt. Köttet från ett får räckte bara till några måltider, vilket gjorde att man kunde slakta fåren vilken tid på året som helst utan att behöva oroa sig för köttets hållbarhet. (Nummela, 2013, s. 158; Vihola, 2004, s. 167).

År 1728 konstaterade den svenska regeringen att fårnäringen hade det svårast av alla lantushåll på grund av klimatet och dålig tillgång på foder. Fårnäringen ansågs vara viktig för textilindustrin som började utvecklas i landet. Samtidigt flyttade Jonas Alströmer tillbaka till Sverige från England, där han bekantat sig med de engelska fåren och textilindustrin. Han grundade en textilmanufaktur i Alingsås och importerade får från England och Spanien för att förse fabriken med ull. Alströmer byggde upp administrationen som skulle utveckla och ta hand om fårnäringen i Sverige. Provincialschäfrarna² verkade under åren 1739–1766. Schäferiskolan fanns i Höjentorp-Alingsås och där undervisades i fårhållning, trädgårdsskötsel och tobaksodling. Målet var att varje län skulle få en egen provincialschäfer som skulle utbilda befolkningen i fårskötsel och hålla ett stamschäferi med 40–50 importerade finullsfår som kunde användas i avel. (Westerlund, 1988, s. 14–17, 37).

² Ordet schäfer användes under 1700-talet för fåraherde och schäferi var ett ord för fårnäring och fårskötsel. (Westerlund, 1988, s. 1)

Den finländska befolkningen var inte intresserad av att ha finullsfår. De importerade fåren behövde mera omvårdnad och bättre mat än de finländska fåren. Befolkningen hade inte heller den kunskap som behövdes för att bearbeta och tillverka textilier av den fina ullen. Den grova ullen var mer vattenavvisande och slitstarkare vilket gjorde att den passade bättre för arbetarklassens behov. Yllemanufakturerna, textilfabrikerna som spann och vävde ull, hade kunskapen om hur man skulle hantera den finare ullen men ville inte lära ut det för att undgå konkurrens.

År 1742 dog 1/10 av fåren av boskapspest. De importerade fåren var mer känsliga för pesten vilket också gjorde att man hellre ville använda sig av de finländska fåren. Schäferrinrättningen avslutades år 1766 av både ekonomiska och politiska skäl. Westerlund (1988, s. 120) skriver att redan år 1802 skall kyrkoherden i Lillkyro konstaterat att ”största delen av fåren numera var av inhemsk oblandad sort”. (Westerlund, 1988, s. 113–114, 120–126, 141; Maijala, 1988).

Mot slutet av 1800-talet var får de vanligaste husdjuren i Finland med lite över 1 miljon djur. I Finland använde man sig av fårets kött, ull och fäll. Från ett får fick man ungefär 1,5kg ull per år, vilket räckte bra åt den finländska befolkningen, men vilket var litet jämfört med får från andra länder. Slaktvikten på fåren var också liten jämfört med köttproducerande raser i andra länder. Fåret, som inte åt så mycket som till exempel en ko, passade bra i de självförsörjande finländska hushållen där man var nöjd med de produkter man erhöll. Den finländska fårnäringen kunde inte tävla med andra länder där fåren betade utomhus året om, vilket gjorde att man hade möjlighet att ha tusentals får. (Vihola, 2004, s. 166–169).

I och med att den förening, som idag heter Finlands Fårörening, grundades år 1918 började man kartlägga fårhållningen i Finland. Vid kartläggningen insåg man att det var stor skillnad på de finska lantrasfårens storlek. I nordöstra Finland vägde en tacka 40–50 kg och hade en slaktvikt på 20–27 kg. I sydvästra Finland vägde däremot en tacka hälften mindre, 20–40 kg och hade en slaktvikt på 10–15 kg. Fåren i väst hade kommit i kontakt med importerade får och det var möjligt att dessa hade använts i avel. Därför ansåg man att de nordöstra fåren skulle räknas som det riktiga finska lantrasfåret. De nordöstra fåren växte också fortare än de sydvästra, vilket gjorde att de fortare nådde sin slaktvikt. Under den nya föreningens första möte bestämde man att det var viktigt att se till att fårhållningen fortfarande skulle vara lönsam. Detta skulle

man främja genom att sätta vikt vid att ullen var av hög kvalité och att slaktvikten steg. Första världskriget hade orsakat brist på ull, vilket gynnade fårnäringen och fårets fett kunde också användas istället för det dyra smöret. (Maijala, 1988; Maijala, 1999, s. 8, 10–11; Vihola, 2004, s. 166–169).

Importen av utländsk ull sänkte ullpriserna. För att garantera lönsamheten för fårfarmarna behövdes det också andra produkter förutom fårkött. År 1923 började föreningen fundera på hur man skulle kunna organisera försäljningen av ull och marknadsföra fårfallar. Mot slutet av 1930-talet steg igen priset på ull och det startades spinnerier i landet, vilket gjorde att man igen vågade satsa på fårnäringen i Finland. Fårpopulationen i landet ökade fram till 1950-talet. (Maijala, 1999, s. 8).

Under och efter andra världskriget var det svårt att få tag i textilier och befolkningen var i behov av mat. Fårets föda bestod av sådan mat, fritt bete och spannmål av dålig kvalité, som inte människan kunde äta. Sommartid hade man i städerna lamm i inhägnader. Lammen köptes på våren och slaktades på hösten. De gav mat och ull åt familjen. Från 1950-talet minskade igen fårpopulationen i landet. Importen av utländska billigare produkter ökade och syntetmaterial blev mera vanliga. Köttpriserna började stiga när välfärden ökade. Inom fåraveln började man mer och mer att avla fram får som växte fort och som hade en större slaktvikt. Ett stort problem blev att slakterierna inte var vana vid att slakta får och de varken utvecklade slutprodukter för konsumenterna eller marknadsförde dem. (Maijala, 1999, s. 8–9; Vihola, 2004, s. 345).

Maijala (1999, s. 8–9) skriver att år 1980 fick fårfarmarna 4/5 av sin inkomst från köttet. Det ansågs vara ett problem eftersom man i Finland främst åt fårkött vid två högtider per år, påsk och jul, i jämförelse med annat kött som åts året runt. Marknadsföringen av fårkött var fortfarande dålig jämfört med andra köttprodukter. Följande år gjordes en bred undersökning finansierad av staten: *Lammastalouden tuotantomallien kehittäminen* (Utveckling av fårnäringens produktionsmål). Undersökningen visade att i Finland användes fåren till fyra olika ändamål: som landskapsvårdare, för ullen, köttet och skinnet. I undersökningen kom man fram till att framtidsutsikterna förändras hela tiden och för att fårnäringen skall fortsätta i Finland är det viktigt att man tar alla fyra ändamål i beaktande vid avel och inte endast fokuserar på ett område. (Maijala, 1988; Maijala, 1999, s. 8–9).

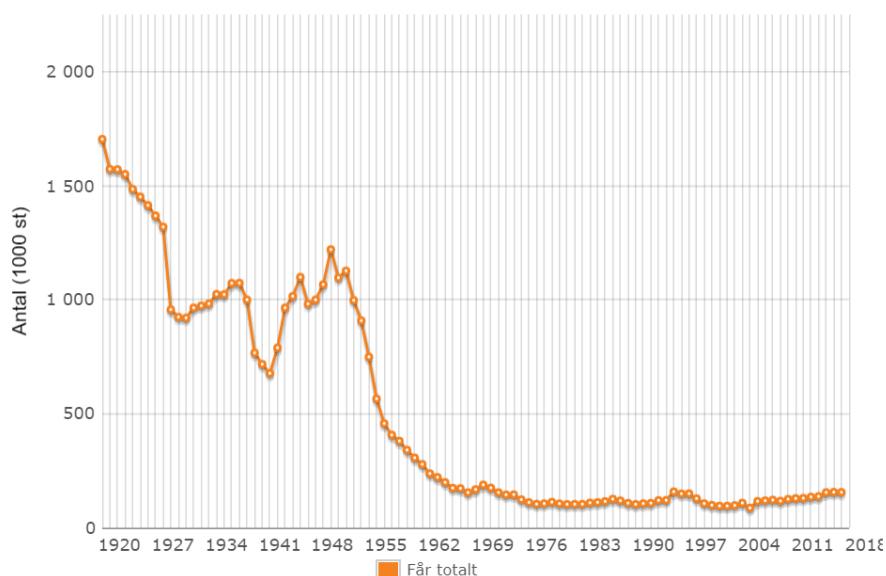
När Finland gick med i Europeiska Unionen år 1995 blev fårhållningen mer yrkesmässig. Det krävdes mer av fårfarmarna för att uppfylla EU:s krav och det blev mera pappersarbete och byråkrati. Samtidigt blev det möjligt att få stödpengar för att bibehålla de finska lantraserna och för att vårda finländska naturlandskap med hjälp av betande får. Under de första åren av 2000-talet slutade de fårfarmare som inte kunde uppfylla kraven som Europeiska Unionen ställde på fårfarmare. (Vertainen, 2018).

Finlands Fårörening började arbeta för att över hälften av fårköttet som konsumerades i Finland skulle vara finländskt. Marknadsföringen hade effekt och konsumtionen av finländskt fårkött steg. År 2012 slutade antalet fårfarmare att minska i landet och år 2015 hade man nått målet, mer än 50 procent av det konsumerade fårköttet i Finland var finländskt. Samtidigt steg konsumentpriset på fårkött men producentpriset sjönk. Marknaden för fårkött har varit stabil sedan 2015. (Vertainen, 2018).

Vertainen (2018) skriver i tidningen *Lammas ja Vuohi* att fårfarmarna fortfarande har samma utmaningar gällande ullen som för 200 år sedan. Det finns ett stort utbud av utländsk billig ull som kommer av får som betar utomhus året runt. Finländska fårfarmare kan inte konkurrera prismässigt med den billiga ullen, eftersom fåren i Finland behöver tilläggsföda vintertid och fårhus att tillbringa vintermånaderna i. Dessutom tävlar också syntetfiber om samma konsumenter som ullen. För att kunna konkurrera med den utländska ullen är det viktigt att man inom aveln fortsätter arbeta för en bra och jämn kvalitet på ullen. Vertainen (2018) lyfter också fram att av de 4229 registrerade fårägarna i Finland har 2/3 färre än tio får. Det betyder att endast 1/3 kan räknas som fårfarmare, medan resten har fåren som ett fritidsintresse. I tabell 1 kan man se hur fårmängden i Finland har förändrats under åren 1920–2018.

Tabell 1.

Statistik över antalet får i Finland 1920–2018 (Finlands officiella statistik)

Enligt tabell 1 sjunker antalet får kraftigt i landet under första hälften av 1900-talet. Antalet får ökar tillfälligt i slutet av 1930-talet i och med att ullpriset höjdes samt under och genast efter andra världskriget. Från början av 1970-talet fram till år 2018 har fårmängden i Finland hållits på ungefär samma nivå. I samband med att Finland anslöt sig till Europeiska Unionen år 1995 ökade fårfarmarna antalet får. De fårfarmare som inte hade intresse av att öka på fårmängden slutade inom några år, vilket gjorde att antalet får igen minskade i landet. Finlands fårförenings marknadsföring för att höja konsumtionen av inhemskt fårkött, från år 2010 och framåt, syns också som en liten ökning av mängden får i landet.

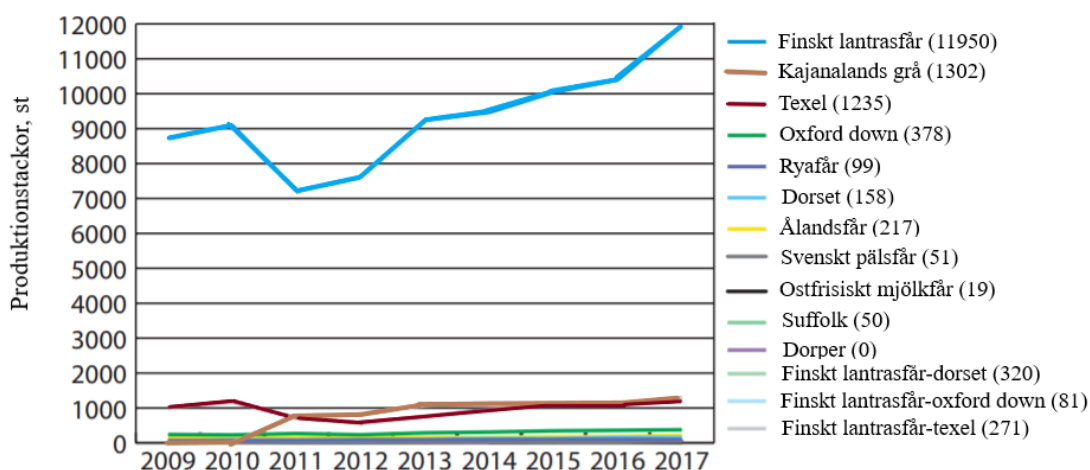
4.2 Finländska ursprungsraser

I Finland finns tre raser av får som räknas som finländska ursprungsraser. Dessa är finskt lantrasfår, kajanalands grå lantrasfår och ålandsfåret. De finländska ursprungsrasererna hör alla till gruppen nordiska kortsvansfår. De har utvecklats för att överleva i Finland med kalla vintrar och varierande tillgång på vegetation. De är bra landskapsvårdare. Om fåren får beta i skogar och ute i skärgården håller de sly och annan oönskad vegetation borta. Ullen kan tas tillvara vid klippning och kardas och spinnas till garn för hantverk och textilprodukter. Köttproduktionen är i nuläget den viktigaste inkomstkällan för fårfarmare men vid slakt kan också fårskinn tas tillvara.

I Finland finns det också importerade fårraser och får som är korsningar mellan olika raser. I tabell 2 presenteras rasfördelningen mellan tackor i Finland åren 2009–2017.

Tabell 2.

Produktionstäckor i Finland under år 2009–2017 (ProAgria, 2017. Översättning och bearbetning av skribenten.)

Enligt tabellen fanns det år 2017 i Finland överlägset mest tackor av finskt lantrasfår och efter det kajanalands grå lantrasfår. Ålandsfåret är på sjunde plats. De övriga fåraserna som nämns i tabellen är importerade till Finland. Texel och dorset är endast köttproducerande raser, medan oxford down och ryafårets avlas även för sin ull (Finlands Fårörening, u.å.).

4.2.1 Finskt lantrasfår

Det finska lantrasfåret kan vara vitt, svart eller olika nyanser av brunt (bild 1). De har vanligtvis inte horn. En vuxen bagge väger 85–105 kg och en tacka 65–75 kg. Ullen

består av mjuk bottenull³ men det finns också en del strävt täckhår som är lika långt som bottenullen vilket gör det svårt att separera täckhåren från bottenullen. Täckhåren ger ullen styrka, men gör också att ullen är lite strävare än ullen hos fårraser som inte har täckhår. Ullen kan räknas som fin till medelgrov beroende på mängden täckhår. Av ett vuxet får får man vid varje klippning cirka 3 kg ull. (Puntila, 2010).

Bild 1: Finska lantrasfår baggen Joonu. (Hilka Kaisa, Karjataidon tila).

Det finska lantrasfåret har blivit känt i världen för sin goda fruktsamhet och sina stora lammkullar. För att öka fruktsamheten hos andra raser har dessa korsats med det finska lantrasfåret. Rasen har exporterats till mer än 40 länder runtom i världen. (Maijala, 1999, s. 19, 21).

4.2.2 Kajanalands grå lantrasfår

Det grå lantrasfåret (bild 2) var på väg att utrotas när veterinär Pertti Hankonen under 1980-talet började intressera sig för rasen. Hans arbete för rasen har gjort att den inte längre räknas som utrotningshotad eftersom det finns över 1000 tackor registrerade. Inavel är fortfarande en stor utmaning för uppfödarna av rasen. Kajanalands grå lantrasfår antogs härstamma från det finska lantrasfåret ända fram till 2000-talet när man med DNA-prover kunde bevisa att det är en helt egen ras. (Finlands Fårörening, u.å.).

³ Bottenullens och täckhårets egenskaper beskrivs på s. 28.

Bild 2: Kajanalands grå lantrasfår vid Neuvonens gård i Alajärvi. (Neuvonen Kati, Neuvosen tila).

En vuxen bagge väger mellan 65–86 kg och en vuxen tacka 55–65 kg. Utmärkande för fåret är att de ofta har en lila färg endera på tungan eller i huden. Kajanalands grå lantrasfår har en mycket bra fruktsamhet med stora lammkullar och tackorna tar bra hand om lammen. (Finlands Fårörening, u.å.).

Rasens lamm är svarta när de föds men ullen bleks fort och övergår till olika nyanser av grå. På samma sätt som det finska lantrasfåret har de mycket mjuk bottenull men det finns också en del strävt täckhår som är lika långt som bottenullen vilket gör det svårt att separera täckhåren från bottenullen. (Puntila, 2010).

4.2.3 Ålandsfåret

Ålandsfåren (bild 3) är små och viga, vilket gör att de har lätt för att röra sig i den steniga skärgården. Fårens ull kan vara många olika färger bland annat vit, grå, olika nyanser av brun, svart och viltfärgade. Färgen kan förändras under det första levnadsåret, men oftast bibehålls ursprungsfärgen på ben och huvud. En del av fåren har horn, som kan variera i storlek och utseende. (Föreningen ålandsfåret, u.å.).

Bild 3: Ålandsfåret Vadelma med sina lamm. (Hilska Kaisa, Karjataidon tila).

Ålandsfårets ull består av mjuk bottenull och ett strävt täckhår, som är längre än bottenullen. Eftersom täckhåret är längre än den övriga ullen är det möjligt att så gott som helt separera täckhåret från den mjuka bottenullen. Beroende på hur mycket av täckhåret man blandar med den mjuka bottenullen kan ålandsfårets ull klassas från fin till grov. (Puntila, 2010).

4.3 Ekologisk fårhållning

I Finland finns det konventionell och ekologisk fårhållning. Djurskyddslagen och djurskyddsförordningen ligger till grund för all fårhållning i Finland. För dem som bedriver ekologisk fårhållning finns det ytterligare riktlinjer som bör följas för att man skall få sälja sina produkter märkta som ekologiska. År 2017 fanns det sammanlagt 1 339 fårgårdar med tackor och av dem var 180 registrerade som ekologiska gårdar. Sammanlagt fanns det 155 926 får i landet, varav 24 439 hörde till ekologiska fårgårdar. (Alanco, Hakomäki, Johansson, Leskinen, Näykki & Rautiainen, 2015, s. 5; Finlands officiella statistik; Livsmedelsverket Evira, 2017).

På Livsmedelsverket Eviras (2017) hemsida kan man läsa att ”Ekoproduktion står för produkter som genom sina framställningsmetoder är ofarliga för miljö, för människors, växters och djurens hälsa och välfärd”. Bestämmelserna om ekologisk fårhållning i Finland styrs av Europeiska Unionens råd och kommission och finländska jord- och skogsbruksministeriet (Alanco, m.fl., 2015, s. 5).

Målet med ekologisk fårhållning är att djuren skall få leva ett så naturligt liv som möjligt. Under betessäsongen, som längst varar från juni till september, skall fåren få röra sig utomhus dagligen så länge det inte utgör någon fara för fåren eller för marken. Vid extrema väderleksförhållanden, om markens växtlighet tagit skada av betet eller om marken är hal kan fåren tillfälligt hållas inomhus. Under vintern skall de få röra sig utomhus på bete eller i rastgårdar om väderleken tillåter det. Inom ekologisk fårhållning får man inte hålla djuren fastbundna, förutom tillfälligt till exempel vid veterinärundersökning. (ProAgria Svenska lantbrukssällskapens förbund, 2015).

Växtligheten som fåren betar av och fodret de äter skall vara ekologiskt producerat och det får inte innehålla genmanipulerade växter. Vid en ekologisk fårgård skall alla djur och grödor som hör till gården vara ekologiska eller i övergångsperiod från konventionellt till ekologiskt. (Alanco, m.fl., 2015, s. 5).

I fårhuset bör det komma in dagsljus och minst 1/20 av väggar och tak skall vara täckt av ett material som släpper igenom ljus. Ströet som fåren ligger på inomhus skall vara av naturmaterial som till exempel halm. Det behöver inte vara ekologiskt odlat men ströet får inte ha blivit utsatt för kemiska växtmedel. (ProAgria Svenska lantbrukssällskapens förbund, 2015).

Fåren får vaccineras och avmaskas på samma sätt som de får som hör till konventionell djurhållning. Målet på en ekologisk gård skall vara att fåren avmaskas så sällan som möjligt. Läkemedlens karenstid är dubbelt längre för ekologiska får. Får som fått upprepade läkemedelskurer av samma medicin kan inte längre räknas som ekologiska. Övergångsperioden för att de fåren igen skall räknas som ekologiska är 6 månader. (Alanco, m.fl., 2015, s. 5, 51).

Jord- och skogsbruksministeriet övervakar att kriterierna för ekologisk fårhållning efterföljs. Livsmedelssäkerhetsverket Evira planerar och utvecklar kriterierna. Minst en gång per år görs en oanmäld kontroll vid ekogårdarna för att övervaka att kriterierna för ekologisk fårhållning efterföljs. (Alanco, m.fl., 2015, s. 8).

4.4 Fårhållningens och ullens miljöpåverkan

I Finland används de finländska fårraserna som landskapsvårdare, men fårhållningen kan också ha en negativ inverkan på naturen. Jordmånen kan utarmas av att får betar för mycket och för länge på samma ställe. I Finland har fårfarmarna en liten mängd får om man jämför med de länder som producerar mest ull till exempel Kina, Australien och Nya Zeeland. Enligt statistik från Food and Agriculture Organization of the United Nations för år 2017 fanns det i Finland knappt 156 000 får. I Nya Zeeland var fårmängden ca 27,5 miljon, i Australien ca 72,1 miljoner. För Kina finns det inget officiellt antal, men fårmängden antas vara ca 161,3 miljoner.

En mindre mängd får gör att det inte behövs lika stora betesmarker. Fåren förflyttas när de betat färdigt på ett ställe, vilket ger växtligheten möjlighet att återhämta sig och man undviker att jorden utarmas. Om stora mängder får behandlas med kemiska medel mot ohyra kan medlet tas upp av grundvattnet. En mindre mängd får gör att ohyra inte sprids lika lätt och man har möjlighet att behandla endast de djur som blivit sjuka istället för alla gårdens djur. Det minskar risken för att de kemiska medlen tas upp av grundvattnet och påverkar omgivningen. Får producerar också metangaser, vilket ökar på växthuseffekten. Metangasernas mängd kan regleras med rätt typ av foder. (Räisänen m.fl., 2017, s. 55; Suojanen, 1997, s. 32–33).

Ull är smutsavstötande och behöver därför inte tvättas lika ofta som syntetfiber, vilket sparar på vatten och tvättmedel. Inom textilindustrin kan man återanvända yllematerial genom att riva ner det till fiber och spinna om det. I dagens läge kan detta försvåras av att många produkter består av en blandning av ull och syntetfiber. Syntetfibern klarar inte av behandlingen att rivs ner och användas på nytt. Ylleprodukter kan också tovas ihop och sedan används det tovade materialet till helt nya produkter. När en produkt som är helt gjord av ull är så nött att den inte längre går att återanvända är den komposterbar. (Räisänen m.fl., 2017, s. 53–56).

4.5 Bearbetning av ull

I Finland klipps fåren oftast på hösten och våren. Enligt finsk djurskyddslag bör fåren klippas minst en gång per år. Ullfibrerna på den ull som klipps endast en gång per år är mycket längre än den av får som blivit klippt två gånger per år, men ofta är kvalitén

dålig på den långa ullen. Det rekommenderas att man borstar av fåren största delen lös smuts innan man klipper fåret. Den torra ullen packas sedan i säckar som skickas till spinnerierna. (Puntila, 2010 s. 22–23; Finlands Fårörening, u.å.)

Vid spinnerierna börjar man med att gå igenom ullen och sortera den efter kvalitet. Mycket smutsig och tovad ull kan inte användas till garn. Nästa steg är att tvätta ullen för att få bort smuts och en del av lanolinfettet som finns på ullfibern. Upp till 2/3 av råullens vikt kan bestå av smuts och fett. I Finland tvättar en del av spinnerierna ullen själva men tvättningen kräver mycket tid, vatten och resurser av spinneriet. Redan i slutet av 1990-talet undersökte Silvola i samband med *Fine Finnwool* projektet möjligheten att grunda ett ulltvätteri. De företag som var med i projektet var inte intresserade av den stora ekonomiska investering som ett tvätteri skulle ha inneburit. Fortfarande finns inget gemensamt ulltvätteri för spinnerierna i Finland, vilket betyder att en del av spinnerierna skickar ullen utomlands för tvätt. Vid tvättningen utomlands används starka kemikalier som påverkar ullens kvalitet. (Ehnström, 2018; Finlands Fårörening, u.å.; Räisänen m.fl., 2017; Silvola, 2000, s. 29)

Efter att ullen är tvättad kan den igen delas upp i olika kvalitéer. Långa ullfiber med lite täckhår passar bra till kamgarn, medan övriga fibrer kan användas till kardgarn. Kamgarnet, med långa fibrer av jämn kvalitet, blir glansigare och mjukare än kardgarnet, vars struktur kan variera beroende på vilka typ av fibrer det består av. I detta skede kan man också lägga till konstfiber. Nästa steg är att man kardar ullen. Målet med kardningen är att få ullfibrerna vända i samma riktning. Eventuell smuts som fortfarande finns kvar och de kortaste fibrerna faller bort. Den kardade ullen kan säljas som tovningsull eller stoppull. Tovningsullen är av bättre kvalitet än stoppningsullen, som främst används som fyllnadsmaterial i till exempel kuddar. Vid industriell kardning får man förgarn, som också säljs som en egen produkt. I förgarnet ligger fibrerna parallellt bredvid varandra, men de är inte spunna vilket gör att garnet lätt går sönder. (Ehnström, 2018, s. 28–29; Räisänen m.fl., 2017, s. 52, 112–113, 121).

Efter att ullen kardats kan den spinnas till garn. Kardgarn kan spinnas direkt från det förgarn man får från kardningen. För att duga som kamgarn behöver förgarnet ytterligare behandlas med maskin för att man skall få bort korta fiber och för att få alla fiber vända åt samma håll. (Räisänen m.fl., 2017, s. 52, 112–113, 121).

I Finland finns det sju spinnerier *Kehräämö Christina*, *Kehräämö Mustalammas*, *Koskö Mill*, *Pirtin kehräämö*, *Salo-Angoran Kehräämö*, *Virtain Villa* och *Ylistaron kehräämö* som spinner produkter av fårull och ett spinneri, *Ruukin Kehräämö*, som har specialiserat sig på att behandla ull från andra djurslag (Ehnström, 2018, s. 22). Av de spinnerier som fortfarande är verksamma i Finland är *Ylistaron kehräämö*, som grundades år 1947, det äldsta. *Lammastaloussäätiö* grundade spinneriet *Pirtin kehräämö* år 1948 i Hirola i närheten av S:t Michel. Spinneriet är fortfarande aktivt och har under hela sin verksamhetstid endast spunnit garn av finländska får. År 2019 investerade företaget i ett eget tvätteri, vilket gör att de inte längre behöver skicka all ull för tvätt till England. (Ylistaron kehräämö, u.å.; Pirtin Kehräämö, u.å.; Haaksluoto 2018).

4.6 Ullens egenskaper

Ull är ett värmande och fuktabsorberande naturmaterial, som använts av människan i 6000–7000 år. Olika fårraser har olika typ av ull beroende på vilket ändamål fårrasen är framavlad för. Fårraser som hör till gruppen merinofår har mycket mjuk ull, som främst består av bottenull, medan får som räknas som köttproducerande raser har en grövre ull som till stor del består av täckhår. Den mjuka bottenullen är värmande och fuktavstötande, medan täckhårets uppgift är att vara vatten- och smutsavstötande. (Räisänen m.fl., 2017, s. 48–50; Puntila, 2010).

Ullen kan delas in i fin ull, medelfin ull, grov ull och blandull. Olika ull har olika användningsändamål, fin ull passar bra till klädesplagg, medan grov ull och blandull passar till inredningstextilier som behöver vara hållbara, till exempel mattor. Yttre faktorer, som i vilken miljö fåret lever, samt tillgången och kvalitén på fodret som fåret äter påverkar ullen. Ullens kvalité varierar också beroende på varifrån på fåret ullen är klippt. Bäst ull, som är minst nött och renast, får man från fårets sidor. (Räisänen m.fl., 2017, s. 48–50; Puntila, 2010).

Ull är den djurfiber som produceras mest i världen. Materialet används främst till beklädnadstextilier men också för inredning. Produkter tillverkas helt i ull eller så kan ullen blandas med syntetfiber för att påverka produktens egenskaper på olika sätt. (Räisänen m.fl., 2017 s. 47, 54).

Ull är känsligt för hög värme och solljus. Solljuset bleker ullen när fåren går ute sommartid. Ull antänds lätt men brinner mycket långsamt och slocknar fort. Därför behöver man inte behandla ylleprodukter med flamskyddsmedel. Ull har en viss tålighet mot sura kemikalier, men basiska kemikalier gör att det bleks fort och förlorar sin elasticitet. Därför är det viktigt att man tvättar ylleplagg med tvättmedel avsedda för ull, eftersom vanliga tvättmedel kan ha för högt pH värde. (Räisänen m.fl., 2017, s. 52–53).

Ullens värmande egenskap beror på att ullfibern är krusig, vilket i sin tur gör garn och plagg luftiga. Luften fungerar som isolering både mot värme och mot kyla. Den höga fuktabsorberingsförmåga som ull har avleder fukt från huden, vilket hjälper till att hålla huden torr. På grund av ullfibers krusighet blir ullgarn mycket töjbart och elastiskt, vilket gör att det återgår till sin grundform efter att man töjt ut det. Endast mycket tunna eller mycket tjocka yllematerial skrynklar sig. Ull är mycket formbart och om man samtidigt använder högvärme kan man göra pressveck i materialet. När man vill fräscha upp ett ylleplagg räcker det med att man hänger ut plagget för att vädras. Luften utomhus gör att lukter försvinner och fuktigheten hjälper ullfibrerna att återgå till sin ursprungliga form. (Räisänen m.fl., 2017, s. 52–53; Wiklund, 1984, s. 69–70).

På mjuka ylletextilier som ofta har en krusig yta kan det bildas noppor på materialets yta när materialet används. Detta beror på att enskilda ullfibrer kommer ut från vävnaden och tovar ihop sig. Vid hård bearbetning och speciellt om man lägger till varmt vatten samt såpa tovar ull ihop sig. Ullfibrernas yttersta skikt, som består av epidermisfjäll, hakar fast vid varandra vid hård bearbetning. Det betyder att ullen i produkten blir tätare. Tovad ull är mer vattenavstötande än icke tovad ull men mycket mindre flexibel. (Räisänen m.fl., 2017, s. 54).

5 Planering och genomförande av studiens empiriska del

I avhandlingens empiriska del beskrivs hur undersökningen planerats, genomförts och analyserats. Först preciseras forskningsfrågorna. Sedan beskrivs mer ingående valet av datainsamlingsmetoderna intervju och observation. Valet av informanter beskrivs i ett eget avsnitt. Kapitlet avslutas med en genomgång av genomförandet och hur resultatet analyserats och tolkats.

5.1 Preciserade forskningsfrågor

Syftet med studien är att ta reda på vad som påverkar en erfaren stickares val när hen väljer ett garn och hur en grupp med erfarna stickare uppfattar användningen av garn från inhemska spinnerier. Vilka tankar användningen väcker hos dem och vad de tycker om att använda garnet. Undersökningen görs med en grupp vuxna människor som är vana att sticka med olika typer av garn. Stickning har valts som teknik eftersom det, enligt Taitoliittos (u.å.) undersökning från år 2018, hör till de mest populära handarbetsformerna bland kvinnor i Finland.

Forskningsfrågor:

Vad påverkar en erfaren stickares val av garn?

Hur uppfattar erfarna stickare användningen av garn från inhemska spinnerier?

I forskningsfrågorna benäms garnet som *garn från inhemska spinnerier* istället för endast *inhemskt garn*. Det finns inte någon entydig definition på vad som krävs för att ett garn skall vara inhemskt. Finländska garnproducenter har endera all verksamhet eller endast en del av sin verksamhet i Finland. Enligt Ehnström (2018) bearbetar fem av de inhemska spinnerierna ullen från de finländska fåren från början till slutprodukt i Finland. Två av de inhemska spinnerierna skickar finländsk ull till England för tvätt. Finländska garntillverkaren *Novita* (u.å.) köper största delen av ullen utomlands och all ull skickas för tvätt till England innan en del av ullen spinns till garn i Finland.

För att kunna öka intresset för användningen av garn från inhemska spinnerier är det relevant att veta vad det är som påverkar valet av garn. I dagens läge är inte garnen

från inhemska spinnerier lika lätt tillgängliga som garn från andra länder som finns tillgängliga i varuhusen. Därför är det relevant att veta vilka andra aspekter som är viktiga när man väljer ett garn.

Garnet från inhemska spinnerier är till stor del obehandlat med kemikalier vilket gör att det har andra egenskaper än garn som är kemiskt behandlade. En erfaren stickare kan uppleva egenskaperna både som positiva eller negativa. I Svenska Akademiens Ordlista beskrivs ordet *uppfatta* som att ”bli medveten om (ngt) genom att ta emot och bearbeta yttre, fysiska retningar med hjälp av ett el. flera sinnen...”.

För att informanterna skall kunna ha åsikter om garnet och garnets egenskaper är det viktigt att informanterna har erfarenhet av att använda olika typer av garn. Informanterna skall sticka en bit som är cirka 10 x 10cm vilket betyder att de också behöver behärska tekniken. Porko-Hudd, Sjöberg och Sunngren (2015, s. 20) beskriver ”Behärskandet av den nya tekniken syns, föutom i själva slöjdprodukten, även som en förståelse för tillverkningsprocesser och kännedom om nya material, och som uppövning av motorik och uthållighet.”

I min kandidatavhandling (Ehnström, 2018, s. 36) nämnde ägaren till ett av de inhemska spinnerierna att många i den äldre generationen anser att finländskt garn sticks. Orsaken ansåg hen vara att man förut spann all ull vilket gav ett garn som bestod av mycket korta fiber som irriterade huden. Negativ attityd mot finländskt garn har jag inte stött på bland den yngre generationen. Jag ville därför i denna avhandling ha informanter ur olika åldersgrupper för att få så varierande åsikter som möjligt om ull.

5.2 Forskningsansats

Pedagogisk forskning kan delas upp i kvantitativ eller kvalitativ. Med en kvantitativ metod får man fram generaliseringar och man gör objektiva mätningar. Den kvalitativa metoden är mer subjektiv och målet med forskningen är att man går djupare in i ämnet för att förstå det man forskar i istället för att göra en generalisering. Denna studie är kvalitativ eftersom målet är att ta reda på vad fem personer erfar om inhemskt garn just i den stund som studien görs. Antalet deltagare är få för att målet är att få en djupare förståelse av de erfarna stickarnas användning av inhemskt garn. (Stukát, 2011, s. 35–36).

I en fenomenografisk studie är målet att studera hur saker och situationer upplevs av deltagarna. ”Inom fenomenografin betraktas individer som bärare av skilda sätt att erfara ett fenomen, och som bärare av fragment av skiftande sätt att erfara detta fenomen” (Marton & Booth, 2000, s. 150). Adamson (2007, s. 75) framhåller att det inte behöver finnas något unikt i exakt hur man använder en teknik när man slöjdar, men motivationen till varför man använder tekniken och hur det upplevs av slöjdaren är unikt.

En fenomenografisk studie består enligt Marton och Booth (2000, s. 163) av ett fåtal deltagare som hör till en och samma befolkningsgrupp. I denna avhandling deltar fem informanter som hör till gruppen erfarna stickare. I min andra del av undersökningen är målet att beskriva vad informanterna erfar av att sticka med ett inhemskt ekologiskt garn. Erfarande beskriver Marton och Booth (2000, s. 160) som att ”De är beskrivningar av den interna relationen mellan personer och fenomen; olika sätt varpå personer erfar ett givet fenomen och olika sätt varpå ett fenomen erfars av personer”. Eftersom gruppen är liten kan den inte beskriva vad alla erfarna stickare upplever av att använda inhemskt garn utan målet är att göra en fallstudie där det heltäckande beskrivs vad dessa fem informanter erfar.

5.3 Val av datainsamlingsmetod

Vid val av datainsamlingsmetod var första idén att fem informanter skulle sticka med ett garn från ett inhemskt spinneri och beskriva hur det känns att använda garnet. Informanterna skulle få välja själva var de är när de stickar och vilken tid de stickar. De skulle berätta hur det känns att använda garnet under tiden de stickar och banda in sina tankar med en telefon. Men efter att ha testat det med två försökspersoner visade det sig vara mycket svårt att beskriva hur det känns att bearbeta ett visst material. För erfarna stickare finns känslan i fingrarna och när det inte finns någon att utbyta tankar med är det svårt att med ord beskriva känslan. Därför samlades istället deltagare till en fokusgrupp som först skulle delta i en gruppintervju och som sedan skulle sitta i grupp och testa på att sticka med garn från ett lokalt spinneri.

Målet med en fokusgrupp är enligt Olsson och Sörensen (2011, s. 136–138) att samla en grupp med människor som diskuterar och reflekterar över samma ämne och på det sättet kan ge mer information om ett ämne än vad en ensam individ gör.

Gruppmedlemmarna kan också inspirera varandra till att utveckla sina tankar. Olsson och Sörensen (2011, s. 136) skriver att ”Fokusgrupper används framförallt för att samla information relaterat till känslor, reaktioner och åsikter samt tidigare erfarenheter av olika situationer, service och produkter.” Stukát (2011, s. 46) nämner att riskerna med en gruppdiskussion kan vara att åsikterna kan bli generella och det finns risk för att en individ lämnar något osagt för att det skulle gå emot resten av gruppens åsikter. För undersökningen kändes det relevant att ha så få deltagare att alla åsikter blev hörda men tillräckligt många för att de skulle ge varandra stöd och inspiration. Med stöd av Olsson och Sörensen (2011, s. 137) bestämdes att fokusgruppen skulle ha fem deltagare.

Kvale och Brinkman (2014, s. 191) poängterar att intervjuarens främsta uppgift i en fokusgrupp är att presentera ämnet som skall diskuteras och se till att diskussionen flyter. En ostrukturerad intervju där intervjuaren ställer frågor, och vid behov följdfrågor, i den ordning som de passar in i diskussionen kan ge ett större material med nya infallsvinklar jämfört med en strukturerad intervju. Vid en strukturerad intervju ställs förutbestämda frågor i en bestämd ordning vilket begränsar materialets bredd. Utgående från Stukát (2011, s. 42–44) utarbetades ett ostrukturerat frågeformulär med fyra frågor som alla berörde den första forskningsfrågan *Vad påverkar en erfaren stickares val av garn?*. Se bilaga 1. Två av frågorna hade färdigt skrivna stödfrågor men det fanns också förberedda följdfrågor som kunde användas vid behov. Målet var att diskussionen skulle få löpa så fritt som möjligt och vid behov kunde intervjuaren styra in fokusgruppen på dessa fyra ämnen om de inte automatiskt kom upp i diskussionen. De fyra frågorna inklusive stödfrågor var:

1. Varifrån köper ni garn?

Stödfråga. Har ni köpt garn från ...?

- Supermarket
- Handarbetsaffär
- Internet
- Spinneri
- Fårfarmare

2. Vilka garntillverkares garn brukar ni använda?

3. Vad avgör vilket garn ni väljer?

Stödfråga: Påverkar ... ert val?

- Egenskaper
- Färger
- Rekommendationer av bekanta
- Tidigare erfarenheter
- Var garnet är tillverkat

4. Vad är era tankar om garn av konstfiber eller kemiskt behandlade garn?

Fokusgruppens arbete med garnet från ett inhemskt spinneri bestod av att sticka en bit som var så pass stor att deltagarna kunde forma sig en uppfattning av vad de tyckte om att sticka med garnet. Därför bestämdes det att provbiten de skulle sticka skulle vara cirka 10 x10cm. Fokusgruppens arbete skulle observeras. Enligt Eliasson (2013, s. 22–23) kan observatören vara *renodlad deltagare, observerande deltagare, deltagande observatör eller renodlad observatör*. Den *renodlade deltagaren* deltar helt i gruppens arbete och gör inga egna dokumentationer under arbetets gång. Den andra ytterligheten *renodlad observatör* deltar inte i det hen observerar och kan till och med befinna sig i en helt annan miljö än de som observeras. Observatörens roll i stickningsuppgiften skulle vara *deltagande observatör*. Observatörens främsta uppgift var att observera och dokumentera vad som hände och vad som sades. Men eftersom samma person först skall leda gruppintervjun i början av undersökningstillfället och sedan presentera stickningsuppgiften blir observatören automatiskt involverad i fokusgruppens arbete.

Observation kan enligt Patel och Davidson (2011, s. 97–98) klassificeras som strukturerad eller ostrukturerad. Vid den strukturerade observationen vet man vilket beteende eller situation man vill observera och man kan utgående från det bygga upp ett observationsschema med olika kategorier. Den ostrukturerade observationen baserar sig mera på ett problemområde som man vill ha mera kunskap om. Observatörens uppgift blir då att observera allt som sker. Studiens forskningsfrågor var det problemområde som skulle observeras. På förhand var det svårt att göra upp ett observationsschema eftersom man inte visste vilken typ av information (tankar, känslor, kroppsspråk) fokusgruppen skulle ge. Stickningssekvensen filmades för att möjliggöra en djupare analys efter tillfället.

5.4 Informanter

Jag fick genom sociala medier höra om en grupp kvinnor som samlades varannan vecka för att sticka och virka tillsammans. Gruppen bestod av kvinnor i olika åldrar som bodde på samma ort. Jag kontaktade gruppen och fyra av deltagarna var intresserade av att delta i undersökningen. Alla fyra var vana med att tillverka produkter av garn. Genom ett inlägg på ortens Facebooksida där jag frågade om någon med vana att sticka kunde delta i min undersökning fick jag tag i den femte informanten.

De fem informanterna var i en ålder från 20–70år. Fyra var verksamma i arbetslivet medan den femte var pensionär. Två hade examen från textilbranschen. Två av de tillfrågade hade överhuvudtaget inte varit intresserade av textilslöjd under skoltiden utan intresset för stickning väcktes senare. De övriga tre hade lärt sig sticka i tidig ålder. Beroende på vilken åldersgrupp de tillhörde hade de tillverkat mycket olika saker i skolan. De som var äldst minns hur de under sin lågstadietid stickade tröjor medan de yngre hade stickat sockor, vantar eller halsduk.

Alla deltagarna hade någon form av stickprojekt på gång som de arbetar med när de kan. En av deltagarna som har barn säger att ”Stickar då jag hinner vilket blir på kvällarna tio minuter”. Tiden de hade för att sticka varierade mycket utgående från deras livssituation. Men på frågan vad de sticker svarar alla ”Allt” och så nämner en av deltagarna bebistossor, tröjor, mössor och sockor. Senare under intervjun nämns också halsduk och vantar.

Diskussionen som gick på dialekt har skrivits på högsvenska för att alla skall ha möjlighet att förstå vad som sagts. För att hålla informanternas identitet konfidentiell har de getts fiktiva namn. De fiktiva namnen är Lisa, Anna, Maria, Eva och Sofia.

5.5 Genomförande

Platsen där undersökningen genomförs är en gammal stuga byggd i slutet av 1800-talet. Stugan används som samlingsplats för olika evenemang. I stugan finns en del hantverk och en öppen spis. Vi eldade i den öppna spisen eftersom undersökningen gjordes i mitten av januari 2019 när det var kallt utomhus. Vid bordet där vi satt fanns

det plats för sex personer. Stukát (2011 s. 45) rekommenderar vid gruppintervju att ”miljön skall vara så ostörd som möjligt och upplevas som trygg”.

På bordet fanns nio garnnystan. Syftet med garnnystanen var att de skulle fungera som inspiration och hjälpmedel under diskussionen. Deltagarna kunde vid behov använda dem till att jämföra olika garnkvalitéer. Fyra av garnnystanen var från inhemska spinnerier, ett var ofärgat, två var växtfärgade och ett var färgat rosa. Fem av garnnystanen var masstillverkade, ett var superwash behandlat, ett var tillverkat av akryl, två bestod till största delen av ull men innehöll lite polyamid och ett var helt i ull men var färgat i flera olika färger.

Bild 4. Nio garn av olika kvalitété

Deltagarna hade kontaktats via sociala medier och vi hade bestämt en tid när vi skulle träffas. Redan vid första kontakttillfället informerades de om att allt kommer att videofilmas och att de inte kan få mera information om själva forskningssyftet före undersökningen eftersom det finns möjlighet att det påverkar deras svar.

De två videokamerorna var färdigt uppsatta i rummet när informanterna anlände. Ena videokameran var placerad så att alla informanter syntes på bild. Den andra kameran var placerad på motsatt sida i rummet och hade som huvuduppgift att bända in ljudet.

Undersökningen inleddes med att deltagarna informerades om var de två videokamerorna fanns och att de kommer att filma in allt men att inbandningen och allt som sägs kommer att behandlas konfidentiellt. I avhandlingen kommer vid behov

citat att användas men det kommer inte att finnas någon närmare information om vem som sagt vad.

Fokusgruppen bestod av personer som intervjuaren inte kände från tidigare. För att kunna analysera och presentera resultaten kändes det viktigt att kunna beskriva vem de personer som kallas erfarna stickare är. Därför inleddes gruppintervjun med att alla deltagare presenterade sig. Efter presentationen gick diskussionen in på informanternas stickbakgrund och vad de brukar sticka. Diskussionen flöt på bra i gruppen och intervjuarens främsta uppgift blev att se till att allas åsikter blev hörda inom de fyra huvudfrågor som fanns i intervjumanualen (Bilaga 1). Diskussionen pågick i cirka 80 minuter.

När diskussionen var över ersattes garnnystanen på bordet med sex garnhärvor från ett lokalt spinneri. Två av garnen var tvåfärgade, två var gråa och två var bruna. Enligt informationslappen på garnen var alla garn av samma kvalitet. Informanterna fick ta varsitt garn. Informanterna instruerades att sticka en fyrkant som var ungefär 10x10cm. Informanterna började med att nysta upp härvan och övergick sedan till att sticka. På bordet fanns en mobiltelefon som bandade in ljud, ifall videokamerornas minneskort blev fulla. Enligt videokamerornas tekniska uppgifter skulle både ström och minneskortets kapacitet räcka till för hela undersökningstillfället, vilket de också gjorde.

Det fördes en diskussion under hela tiden som det stickades och när provbitarna var färdiga gick diskussionen automatiskt över till att man jämförde de olika garnen och provbitarna. Fram till att deltagarna blev färdiga observerades både kroppsspråk och diskussion. Stickningarna fotograferades. Undersökningstillfället avslutades med att deltagarna fick ta del av forskningssyftet och sedan diskuterade finländsk förhållning samt vad jag kommit fram till i min kandidatavhandling (Ehnström, 2018).

5.6 Bearbetning av datamaterial

Materialet som bestod av en videofilm som var 2h 15min bearbetades genom innehållsanalys och kategoriserades. Brinkman och Kvale (2014, s. 244) beskriver kategorisering som ett sätt att sammanställa en stor mängd intervjumaterial så att man får en helhetsyn och kan göra jämförelser och utveckla teorier. Det filmade materialet

transkriberades i word. Saker som visats med händerna fick en egen färg till exempel *Informanten visade med händerna samtidigt som hon beskrev hur det känns att sticka med ett garn av akryl som fastnar på stickorna.* Stukát (2011, s. 38) skriver att materialet bör läsas igenom flera gånger och studeras noggrant för att man skall hitta likheter och skillnader i deltagarnas svar som senare kan delas upp i beskrivningskategorier. När materialet lästes igenom var målet att hitta svar eller inte hitta svar på forskningsfrågorna.

Marton & Booth (2000, s. 163) nämner tre kriterier som beskrivningskategorierna i en fenomenografisk studie bör uppfylla: kategorierna bör ha en direkt koppling till det fenomen som undersöks, kategorierna skall vara relaterade till varandra och kategorierna skall vara få till antalet.

Den transkriberade delen av texten som behandlade intervjudelen kopierades och fick ett eget word dokument med rubrik intervju och samma sak gjordes med den del av transkriberingen som behandlade stickningsuppgiften. Transkriberingarna lästes igenom flera gånger.

Materialet från intervjun kategoriserades enligt intervjufrågorna. I ett nytt word dokument skrevs intervjufrågorna in som rubrik och diskussioner som berörde de olika intervjufrågorna lades in under aktuell fråga.

Efter att observationsmaterialet lästs igenom flera gånger var det möjligt att urskilja grupperingar. Material som behandlade samma saker fick en egen färg. Ett nytt word dokument gjordes och där sattes text av samma färg i samma grupp. Efter att de olika grupperingarna lästs igenom utarbetades rubriker som beskrev de olika grupperingarna.

5.7 Reliabilitet, validitet och etik

Reliabilitet och validitet är viktig i all forskning. Vid en hög reliabilitet får man med forskningens mätinstrument samma resultat oberoende vem som har gjort mätningen eller hur många gånger mätningen gjorts. Då igen en hög validitet visar på hur bra man i sin undersökning mäter det som man har tänkt mäta. (Stukát, 2011, s. 133–134).

Stukát (2011 s. 139) skriver att vid forskning bör deltagarna informeras om syftet med studien och att det är frivilligt att delta och att man får avbryta sitt deltagande när man

vill. Informanternas identitet skall hållas konfidentiell och allt material från undersökningstillfället används endast för forskningen. Redan vid första kontakten med informanterna meddelades att undersökningstillfället kommer att bandas in och att deltagandet i studien är frivilligt. Före undersökningstillfället startades informerades om att materialet filmas in och att ljudet bandas in. Informanterna informerades också om att ingen annan än skribenten vet vilka personer som deltagit i undersökningen, men det som skribenten inte kan påverka är om någon av de som deltar i undersökningen berättar åt andra vem som deltagit i undersökningen. I början av undersökningstillfället informerades att informanterna kommer att få diskutera angående garn och sticka med inhemskt garn men att syftet med undersökningen kommer att berättas först i slutet av undersökningstillfället. Syftet med undersökningen skulle kunnat påverka vad deltagarna diskuterar under intervjun. Materialet från studien har endast använts till denna avhandling.

6 Resultatredovisning

Första delen i resultatredovisningen behandlar det som diskuterats under intervjun. Utgående från intervjun har fem kategorier utarbetats, de är inspirationskälla, egenskaper, pris, erfarenheter och livssituation. I den andra delen av resultatredovisningen presenteras resultatet från när deltagarna stickade med inhemskt garn. Resultatet är uppdelat i tre huvudkategorier, materialets egenskaper utgående från sinnena, materialets egenskaper utgående från tidigare erfarenheter och övriga reflektioner kring materialet.

6.1 Val av garn

Syftet med gruppintervjun är att besvara den första forskningsfrågan *Vad påverkar en erfaren stickares val av garn?* Gruppintervjun byggdes på fyra intervjufrågor, varav två hade stödfrågor (Bilaga 1). Diskussionen flöt på bra och alla deltog. Första delen av intervjun behandlade tankar om dagens slöjdundervisning i grundskolan och vid arbetarinstitut. Diskussionen var inte relevant för denna undersökning och därför presenteras den inte i resultatredovisningen. Om det mitt i ett citat tas upp något som inte är relevant för undersökningen, har citatet förkortats och orden ersatts med [...].

Intervjufrågorna:

1. Varifrån köper ni garn?

Stödfråga. Har ni köpt garn från ...?

- Supermarket
- Handarbetsaffär
- Internet
- Spinneri
- Fårfarmare

2. Vilka garntillverkares garn brukar ni använda?

3. Vad avgör vilket garn ni väljer?

Stödfråga: Påverkar ... ert val?

- Egenskaper
- Färger
- Rekommendationer av bekanta
- Tidigare erfarenheter
- Var garnet är tillverkat

4. Vad är era tankar om garn av konstfiber eller kemiskt behandlade garn?

Svaren på dessa frågor har kategoriserats i fem likvärdiga kategorier. Kategorierna är inspirationskälla, egenskaper, pris, erfarenheter och livssituation. Under diskussionen framkom att deltagarna anser att garnets tillverkningsland och tillverkare inte är relevant vid val av garn.

Kvalité styr men inte något speciellt märke.(Sofia)

Inspirationskällan

Inspirationskällan är av stor betydelse när informanterna väljer garn. Inspiration kan hittas på många olika ställen, via internet, böcker, mönster eller genom att röra vid garn eller se garnets färger. Informanterna kan välja att medvetet leta efter inspiration till exempel genom att gå in på en viss internetsida men ibland väcks inspirationen av något de ser i sin omgivning som till exempel ett klädesplagg.

Sen kan jag också ibland hitta någon tröja så där ibland oj den där är fin och alltså att man ser.
(Lisa)

Internet

Gruppen diskuterar att det tidigare var veckotidningar som gav inspiration men nu använder alla deltagare internet som inspirationskälla. Pinterest, Ravelry, Facebook och garntillverkaren Drops internetsida nämns som ställen där man kan få idéer till vad man skall sticka. Det skämtas om att internetsidan Ravelry är farlig eftersom det finns oändligt med inspirationskällor på sidan. Diskussion mellan Eva och Lisa.

Inspirationen bara hoppar upp. Förut var det veckotidningar och nu är det internet. Pinterest och Drops design. Man blir så inspirera man sitter och ser på de i många timmar när man sku kunna sticka istället på något annat. (Eva)

Det blir lite som fredagsgodis eller lördagsgodis man ju mata sig med att bara titta på alla härligheter (Lisa)

Förut var det veckotidningar det kom med en stick- eller virkbilaga. Det var på 80-talet. (Eva)

Ravelry är farligt ställe där ska man inte läsa något alls. (Anna)

Böcker

Böcker nämns fortfarande som en viktig inspirationskälla, fast gruppen anser att internet har övertagit veckotidningarnas uppgift.

Eller böcker jag är en sådan här som älskar böcker. Bokhandlarna har ändrat och är inte motsvarande längre. Så bibliotek att gå och se vad de har för böcker där. (Lisa)

Det blir jättemycket vantar på senaste tiden för jag har den där Jennis boken så jag sticker därifrån. (Anna)

Sociala medier och stickgrupper

Olika typer av stickgrupper ger också inspiration och påverkar vad som kommer att stickas och av vilket garn. Stickgrupperna kan vara fysiska grupper där man träffas regelbundet och sticker tillsammans eller grupper i sociala medier där man utbyter inspiration. Flera av deltagarna hade testat på att följa med internetsidor som har mönster som man skall sticka lite på varje dag. På en del av internetsidorna kan deltagarna ladda upp bilder av det som de stickat. De bilderna fungerar också som inspiration för andra.

Facebookgrupper som man kan vara medlem i. Det är skoj att se vad andra gör och det är jätteinspirerande att hämta tips därifrån eller fråga om man vill. (Lisa)

Stickgrupp där man får komma samman. (Lisa)

Med inspiration med knit a long att man får nya mönster. (Lisa)

En av deltagarna nämner att hon är med i en stickklubb, som regelbundet skickar ut mönster och garn. Det är ett företag som är ansvarigt för stickklubben och det är inte möjligt för deltagarna att påverka vilken typ av garn man får.

Jag är med i en stickklubb, där det varannan månad kommer mönster och garn. Där har det funnits akryl att laga tröjor av och det har nog varit det värsta jag gjort. Då de har blivit så noppiga när de varit färdiga. Det är så dumt att lägga tid på det. Det är bortkastat. (Maria)

Mässor och utställningar

Informanterna deltog också i mässor och utställningar för att hitta inspiration. På mässor hade deltagarna kommit i kontakt med inhemskt garn.

Loftets öppningsutställning- det är inspirerande att få se olika verk. Hon hade satsat på inhemskt garn och hon presenterade varifrån garnen var och de var från inhemska spinnerier. Hon hade stickat upp olika typer av hälar. Att fysiskt se det. Så ordnas det ju också sticktillställningar, mässor och garnrya som vuxeninstitutet ordnar. Sånt kan jag också gå på och tycka att det är inspirerande. (Lisa)

Materialet

Garnets material kan vara inspirationskällan. Genom att gå i en fysisk butik och känna på garnet och se färgerna väljs ett garn fram om ett annat. Ett garn kan också köpas endast på grund av hur det ser ut eller känns.

Så far man till garnbutik A och botaniserar bland garnen där och så blir man helt knäpp men jag måste ju få av det här och så ligger jag där hemma igen med fyra fem stycken som jag just varit till garnbutik A och handlat i december och vad ska vi hitta på med det här då. Men det var så vackert garnet att jag bara måste få köpa det. (Anna)

Ibland är det färgerna som nu sist när jag var in till garnbutik A. Det var så vackert att jag måste laga något av det, det var så där perfekt tunt så det kommer att bli en enormt stor sjal jättestor sjal. Men färgerna gjorde det. (Anna)

Diskussion mellan Lisa, Sofia och Anna om varför det är viktigt att få känna och se på garnet innan de köper det.

Hittar jag ett mönster gäller det att hitta det där rätta garnet att jag vill känna på det där garnet. Det är nog därför jag inte har beställt någonting för att jag vill veta. (Lisa)
Du kan ju inte se hur den här känns. *Lyfter upp ett nystan och visar det.* (Sofia)

Nä man kan inte det. (Lisa)

Det är ju hårt. (Sofia)

Det bästa är om de har upp stickat provbitar så att man ser hur det blir när det är stickat. (Lisa)
Speciellt det där garnet där i mitten som har jättemycket färger. Det beror ju så mycket på hur det börjar se ut om det är långt eller kort det där. Vissa garn som jag köpt såg rapporterna jättelånga ut men det blev ganska vilt när man drog ihop det till ett nystan. (Anna)

Mönstret

Själva mönstret kan vara inspirationskällan och utgående från det väljs ett garn som passar till projektet. När mönstret används som inspirationskälla minskar risken att garnet som köps blir oanvänt. När garnet köps först är det svårt att veta hur mycket garn man kommer att behöva och det finns en risk att man har för många eller för få garnnystan.

Antingen hittar jag ett garn, å vad det är skönt. Vad skall jag göra av det här garnet och så blir det liggande. Eller så att jag ser en tröja och ett mönster att det där vill jag sticka och så blir utmaningen att hitta garnet som jag gillar. (Lisa)

Förr köpte jag garnet först och mönstret sedan. Men nu har jag så mycket garn att jag inte vill något mera. NU ska jag ha ett mönster först före jag köper garn. (Maria)

Jag brukar vilja gå och se jag vill röra i garnet om jag har något visst mönster som jag vill ha något garn till och det gjorde jag vid garnbutik A nu. Jag hade ett mönster till en kofta som jag ska laga men garnet ville jag fara och känna på. Så konstatera jag att nä jag vill inte ha den där sorten jag vill ha något annat. (Anna)

Egenskaper

Garnets egenskaper är också avgörande vid val av garn. När det finns ett behov av något behöver man ett garn som uppfyller de egenskaper som slutprodukten skall användas till. Deltagarna föredrog naturmaterial och i diskussionen nämns fårull, alpackaull, silke och linne. När konstfiber diskuteras är tonen negativ, men deltagarna tar för givet att det skall finnas konstfiber i sockgarn för att sockorna skall klara av nötningen de utsätts för.

Jag är lite yllefreak.[...]. Det känns alltid speciellt när man vet ursprung. Det är jättehärligt. Ull, silke och linne. Materialet avgör nog mycket för mig och färgerna. Jag vill helst ha de som är naturfärgade jag tycker inte om att... nå ja... jag stickar sockor i Novitas garn det har jag gjort men bäst tycker jag om de här riktigt naturylle. Blandning av silke och ull. (Lisa)

Jag stickar sockor åt alla för vi har bara yllesockor året runt. Tunna fina. Det finns inte något annat nå mera. De måste ha lite polyamid i. (Sofia)

Garnets egenskaper är speciellt viktiga om slutprodukten skall ges som gåva för då är det viktigt att den stickade gåvan uppfyller sin funktion. Olika material bör tas om hand på olika sätt och speciellt naturmaterial som nämns i diskussionen bör behandlas varsamt. Därför ger en av deltagarna gåvor som är gjorda av garn som är behandlade för att tåla tvätt i tvättmaskin. Lisa, Sofia och Eva diskuterar garnens egenskaper och hur det påverkar deras val av garn.

Det brukar jag inte köpa. Ju mer äkta. Jag tror inte på sådana där förädlade grejer. Men det är samma med mat, organisk mat. De får kosta då. (Lisa)

Men ska du ha ett yllegarn som inte tovar ihop sig så ska du ta superwash. (Sofia)

Men det spelar ingen roll. (Lisa)

Det är ju en plastfilm (Sofia)

Plastfilm usch. (Lisa)

Ja men du behöver ju inte ta den där risken att du kastar de i tvättmaskinen och så har du så stora vantar. Jag kan ju vara säker på att de tvättar de där vantarna. (Anna)

Det är 100 procent ull trots att det finns den där plastfilmen så det kan ju inte vara så mycket. (Sofia)

Jo men den är där och den är ju förädlad. (Lisa)

Tror du inte nu att du inbillar dig något litet. (Sofia)

Nä men det är min nej jag vill inte. (Lisa)

När jag stickar åt någon annan tar jag gärna superwash för jag vet inte riktigt hur de hanterar det och om de sätter det i tvättmaskin. (Sofia)

Men jo det är ju så att det är jag som har hand om tvätten. (Lisa)

Allt ska ju i maskin. (Eva)

Har du riktigt ylle. DU behöver ju egentligen aldrig tvätt en ylletröja. (Lisa)
Egentligen inte. (Eva)

Om man vädrar. (Lisa)

Vädrar ute i snön. (Eva)

Jag tvättar mina för att jag använder de ofta så jo jag tvättar ju. (Lisa)

Jag tycker att känslan är helt annorlunda. Nog är det skillnad på det här och det här *Hon lyfter fram inhemskt ullgarn bredvid superwash behandlat garn*. Drömmen är att man skulle kunna ha egna får och kunna spinna och karda. (Lisa)

Pris

Priset är viktigt vid val av garn. Men vad informanterna anser vara rätt pris för ett garn varierar. Garn av konstfiber uppfattas av deltagarna som billiga. Ett garn vars pris upplevs vara för billigt köps inte, eftersom man ifrågasätter garnets egenskaper. Garnet får inte heller upplevas som för dyrt eftersom slutprodukten då blir dyrare än vad det skulle vara att köpa motsvarande färdig produkt. Under diskussionen framkommer det att det är individuellt vad informanterna upplever som för billigt eller för dyrt. Maria, Sofia och Eva diskuterar priser:

Det finns en gräns. Det beror på vad det ska användas till. Om man vet att man skall använda det så då kan man nog sätta pengar på det. Inte bara för att ha något att göra. (Maria)

Sedan finns det ju också den där undre gränsen. Det där riktigt billiga garnet kan ju inte vara bra. (Sofia)

Då är det akryl. (Eva)

Garn som informanterna använder ofta eller behöver mycket av köps oftast där det är billigast vilket kan vara vid en vanlig matvaruaffär eller internet. Eftersom informanterna har sett färgerna och vet hur materialet känns är det inte längre av betydelse att få röra i garnet innan de köper det. Det diskuteras också om hur viktigt det är att stöda de olika garnbutikerna och då betala lite mer för samma garn om man får bra betjäning. Anna, Sofia och Lisa diskuterar vad garn får kosta:

Priset avgör inte. Vill jag ha ett garn så köper jag det. (Sofia)

Har man en hobby så får det kosta. Tycker jag att det här garnet vill jag ha så då är det strunt samma i priset. (Lisa)

Men det finns nog gränser. Det var en som var och handla Sandels garn och tänkt fall ut genom dörren när hon fick höra priset till en kofta. Det var 200 euro eller något. (Sofia)

Men det var bra att vara in och se på de där garnen för jag konstatera att jag skall inte ha det där för det kostar 8 euro nystan och jag behöver tio nystan så då kan jag lika bra gå och köpa den där tröjan för det går så mycket tid ändå i det där arbetet för att få den sen. (Anna)

Men sen kan jag tänka då igen att jaha att vad fräckt då går jag där vid Garnbutik A och tittar som är en jättehärlig butik som jag gärna understöder. Så då tänker jag att inte ska jag börja surfa runt här utan då får jag tänka att det är ett understöd för att de har denna ljuvliga butik. Så kan jag också tänka som när man handlar t.ex. vid spinneri 1 eller Garnbutik D. När jag är på sådana ställen kan jag tycka att det får kosta något lite då. (Lisa)

Ehnström Ida

När det behövs flera nystan och informanterna har sett och känt på garnet kan en del av informanterna tänka sig att köpa garnet där det är som billigast till exempel via internet.

Så jag hitta något motsvarande som jag kan tänka mig att köpa men nu har jag som surfat runt på nätet för att se var det där garnet är billigast eftersom jag skall ha så många nystan så blir det fort ganska dyrt. Men nog går jag till Garnbutik C också men vid Garnbutik B är så jobbigt när den den där är så jobbig den där försäljaren där. (Anna)

Erfarenheter

Egna erfarenheter av ett visst material väger in vid valet av garn men också andras upplevelser och erfarenheter är viktiga. Deltagarna köper gärna garn de tidigare stickat med och där slutprodukten blivit bra. Men på samma sätt undviker de också garn som de blivit missnöjda med. Garn som påverkat dem starkt negativt eller positivt nämns vid namn, medan andra garn endast beskrivs utgående från garnets egenskaper.

Så finns det ett garn Lilo som jag köpt av tidigare och det där råkade vara det. Jag stickade en tröja åt en liten kille och det var så mjukt och härligt det där garnet. Så det var en fröjd att sticka det. Det skimra lite för det hade lite silke i sig. Jag har lite förkärlek för de som har silke i sig för de blir så vackra. De är så mjuka och härliga. Jag sku gärna sticka en norgetröja men jag är lite rädd att om den ska stickas av något som pickas så då har jag inte den på mig. Det är känslan och inte för mycket syntet i. (Anna)

Under diskussionen nämns släktingar eller garnbutiksförsäljares erfarenheter som viktiga vid val av garn.

Försäljare vid Garnbutik C hade gjort samma erfarenhet men om man blandar silke med annat. (Sofia)

Mamma sticka jättemycket. Det är nog ylle. Därför har det blivit ylle. För hon sa absolut inga syntet. I sockor ville hon ha det för att de ska vara slitstarkt. (Eva)

Sofia, Eva och Anna diskuterar en garntillverkare som de alla blivit besvikna på grund av garnets kvalitet.

Ehnström Ida

När du skrev om det så tänkte jag nej nej, här är det bara 25 procent men jag tycker inte om de där.

(Sofia)

De håller ju inte något nå mera. (Eva)

De gör inte det. (Anna)

Och så blir de gråa och så blir de noppiga å så blir de allt möjligt som de inte ska vara. Och de är inte varma heller. (Sofia)

Livssituation

Livssituationen påverkar också vilka garn som väljs. Informanterna som hade möjlighet att i lugn och ro sticka kunde välja vilka projekt och vilka garn de ville använda. De kände att de hade möjlighet att slutföra stora projekt där de använde både stickor, mönster och garn som de inte använt tidigare. De av informanterna som kände att de hade fullt upp i livet valde att endast sticka små projekt och använda mönster och garn som de var vana att jobba med. Lisa, Sofia och Anna diskuterar stickprojekt:

Jag hinner ju aldrig sticka färdigt i den där tiden som de är just de här knit a long. Jag har några halvfärdiga vändagssockor just från två år tillbaka kanske. (Lisa)

Disciplinen jag har är helt fantastisk, innan jag påbörjar ett nytt projekt skall det gamla vara klart. (Sofia)

Det är fantastisk det. Men det är ganska många projekt som inte skulle ha blivit gjorda för mig. (Lisa)

Alla skrattar

Vid 55 så kommer det. (Sofia)

Jag har ett par år kvar. (Lisa)

Alla skrattar

Men inte så många. (Lisa)

Jag måste ha lite ombyte jag. Jag måste få göra lite olika. Just i och med att jag blir så stressad för tillfället försöker få de där arma mönsterrapporterna och det är så mörkt i den där boken och dåligt att se på och så jag måste få göra något som jag inte behöver tänka på så att jag bara får sticka. (Anna)

Det är det som är skillnaden mellan att vara pensionär och att jobba. Så du får ha två tre projekt. (Sofia)

6.2 Stickning med inhemskt garn

Till uppgiften att sticka med inhemskt garn användes ofärgade garn från ett lokalt spinneri. Spinneriet använder sig av ull från ekologiska fårfarmer och ullen tvättas vid spinneriet. Deltagarna fick först nysta varsin härva och sedan sticka en bit som var cirka 10cm bred och 10cm hög i valfri teknik. Alla deltagare valde att sticka slätstickning. Diskussionen löpte fritt under tiden de fem deltagarna stickade. Efter att diskussionen transkriberats och analyserats bildades tre huvudkategorier, materialets egenskaper utgående från sinnena, materialets egenskaper utgående från tidigare erfarenheter och övriga reflektioner kring materialet. Förutom de tre kategorierna som presenteras här diskuterades också allmänt om olika stickningstekniker och verktyg. Den diskussionen ansågs inte vara relevant för denna studie och därför presenteras den inte. Alla informanterna skulle gärna stickat med grövre stickor än vad som rekommenderades på garnets banderoll. Under studietillfället fanns det endast tillgång till den storleks stickor som rekommenderats.

Materialets egenskaper utgående från sinnena

Flera gånger under tiden gruppen jobbar med materialet kommer diskussionen upp om hur materialet doftar och känns. Garnet är mycket varsamt tvättat vilket gör att det innehåller mycket lanolinfett. Den rikliga mängden av lanolinfett upplevs både som en positiv och som en negativ egenskap. Lanolinfettet gör att garnet inte glider på stickorna på samma sätt som garn som inte innehåller lanolinfett. Fettet gör också att garnet doftar kraftigt av får. Anna, Eva, Lisa och Sofia diskuterar garnets egenskaper innan de börjar sticka:

Det är fett. (Anna)

Det är fett. (Eva)

Dels är det doften och fett. (Lisa)

Fårköttet *Skrattar* (Sofia)

Ja men det är ju lanolin som finns där och jag tycker att det är terapeutiskt att sticka med sådant här garn för det blir så mjukt om händerna och jag tycker om doften. Det finns inte längre garn som doftar får och är så här feta. (Lisa)

Ehnström Ida

När informanterna stickat en stund med garnet doftar Eva och Sofia på sina händer och gnider tummen mot pekfingret och långfingret. Eva, Sofia och Lisa börjar tala om hur händerna känns:

Det är så, kladd. (Eva)

Det är som man skulle satt nattkräm färdigt. (Sofia)

Ja visst är det ljuvligt. (Lisa)

Alla skrattar

Hmmm, jo jag vet. Det finns lite olika åsikter om det. (Lisa)

Eva smörjer sina händer och konstaterar

Det är bara att smörja händerna. (Eva)

Garnet har lite torkat gräs i sig som inte fallit bort under tillverkningen eftersom garnet är lite behandlat. Den av informanterna som har erfarenhet av det tidigare kommenterar detta medan de andra inte noterar det på något sätt i diskussionen.

Det som jag tycker att är så härligt med det här garnet är att det kommer sådana här, alltså, rosk och gräs. Det gör det med de där hahtuva lanka i bland också för att det känns som att det inte är så lång väg från de där fåren tills jag håller det i handen. Det känns ljuvligt. (Lisa)

Garnet som används i studien är ofärgat vilket gör att färgen på garnet varierar mycket beroende på från vilket får ullen är klippt.

Jag kan tänka mig att det är viktigt med nyanserna att se att man får från samma parti för annars kan det bli som en nyansskillnad. (Lisa)

Garnets tjocklek varierar mer än vad informanterna är vana vid, eftersom garnet inte är massproducerat utan tillverkat av en person. När tjockleken på garnet varierar blir inte slutresultatet så jämnt som informanterna är vana med att det skall bli. Informanternas eget handlag påverkar också hur slutresultatet känns. Sofia, Maria, Lisa och Eva diskuterar slutresultatet:

De börjar känna på varandras arbeten.

Vad stor skillnad. (Sofia)

Då har vi ändå samma garn och samma stickor. (Maria)

Det här är som en brädlapp i jämförelse med det där. (Sofia)

Oj vad det där blev skönt. (Lisa)

Ehnström Ida

Det här är ju jättehårt. (Maria)

Och tänk jag har samma garn och 3,5. (Lisa)

Det känns helt annorlunda. (Maria)

Men det här är stabbigt. (Lisa)

Men se de är olika. (Sofia)

Sofia tar tag i tre olika nystan och jämför trådarna.

Det här är mycket tunnare än det där. (Lisa)

Vi har tre olika kvalitéer här. Nu ska vi se. De är alla olika. (Sofia)

[...]

Jättestor skillnad. (Eva)

Man ska ju inte kunna handla något. (Sofia)

Inte av det här. (Eva)

När de är i härvor så ser man inte den där skillnaden. (Sofia)

Det är som samma. (Lisa)

Men så olika. (Sofia)

Och så är det handlaget. (Eva)

Ja men det sku ju vara intressant om jag fortsätter på din bit hur ser det då ut. (Lisa)

Jag ser att du sticker hårdare. (Eva)

Materialets egenskaper i jämförelse med tidigare erfarenheter

Tidigare erfarenheter av att sticka med olika typer av garn påverkar hur deltagarna i studien upplever att sticka med det inhemska garnet. De personer som tidigare stickat med motsvarande garn upplever det som positivt, medan de som inte tidigare stickat med motsvarande garn tycker att det är arbetsamt.

Det doftar riktigt. Man får på händerna direkt. Jag gillar ju det men det är inte alla som gör det. (Lisa)

En av deltagarna nämner att hon hellre skulle sticka med vanligt garn. Senare i diskussionen framkommer det att hon med ordet vanligt syftar på sådant garn som hon har erfarenhet att sticka med.

Jag tycker nog att det är skönt att sticka i det här det blir som. (Lisa)

Det är som tuggummi. (Sofia)

Jag har också svårt för det här. (Anna)

Näää. (Lisa)

Det är nog trögt, jag föredrar nog vanligt garn måst jag säga. (Eva)

Superwash. (Sofia)

Ehnström Ida

Alla skrattar

Nå det här hålls ju på stickorna i alla fall. (Maria)

Nå det gör det. Det är väl en vanesak säkert. Man är så van med det där. (Eva)

Det är väl nog kanske det. (Anna)

Maria har stickat färdigt och Anna håller på och avslutar när de igen börjar diskutera hur det känns att sticka med garnet.

Nog var det skönt att sticka i det men inte vet jag om jag sku vilja sticka med det hela tiden. (Maria)

Jag börjar känna mig lite irriterad. (Anna)

Alla skrattar

Det glider inte på samma sätt som jag är van vid. Det är som extra kämpigt. Jag får riktigt engagera mig att sticka det här. (Anna)

Sofia som stickar med garnet som är tvinnat av två olika färger tycker att det delar sig vilket gör att man måste vara extra noggrann när man stickar för att få med hela garnet i maskorna. Motsvarande sak upplever inte de som stickar med enfärgat garn.

Jag märker att man skall nog passa sig för det här delar sig lite. (Sofia)

Jaha, okej. (Maria)

Kanske det där gör det. Det kan det säkert vara när det har två färger. (Lisa)

Nää. (Eva)

Det här har ingen sån, men det där är säkert annorlunda. (Sofia)

Övriga reflektioner kring materialet

Att sticka med garn av inhemsk ull väcker minnen hos deltagarna. Det påminner dem om personer som stickat gåvor åt dem av inhemsk ull och om personer de sammankopplar med garn som fårfarmare. De delar gärna sina minnen med de övriga. Sofia och Lisa diskuterar produkter som bekanta ur den äldre generationen stickat:

Min sons farmor hade egna får och lät föra ullen så att hon fick garn av de där egna fåren. Det är bland det ljuvligaste de tröjor hon stickade och hon är så duktig på att sticka. Jag stickar efter mönster oftast och hon stickar på fri hand och skapar eget sådär och skapar eget. De är helt ljuvliga barnkläder och ett par torgvantar som hon stickade åt min äldsta son. De garnen som hon har haft är just sådana här tjocka med ullfettet kvar jag vet inte vart hon förde de då på 90-talet. (Lisa)

Sofia hämtar en mössa.

Ehnström Ida

Ja precis. (Sofia)

Tröjorna blir ju mjuka då inte pickar sådana här. (Lisa)

Det där är just av sånt –*syftar på mössan de håller i handen* – och från egna får. (Sofia)

Men har du ullfettet kvar? (Lisa)

Nej den är så gammal och jag har tvättat den så mycket. Tänk det. Min mamma hade stickmaskin så hon stickade. (Sofia)

Det har jag aldrig stickat med. (Lisa)

Så hon stickade åt folk de prata om heimsstroimpbeinen som åt herrar två avig å en rät som hon sydde ihop som knästrumpor åt herrar men lite kortare. Kvinnorna stickade fötterna till. Hon stickade benen och tog 3mark per par. Därför hade jag denna grovlek till mössan. (Sofia)

Minnet av en utställning, i vilken konstnären använt sig av naturfärgat garn köpt från de lokala spinnerierna, delas med resten av gruppen.

Hon hade bara naturfärgat grått och så hade hon en färg till och gult hade hon valt. Det var häftigt att hon gjort det valet och olika mönster. Det var jätteinspirerande och så fint. Att ja så där man har de och så olika former av grått och naturfärgade nyanser och hur mycket man kan få gjort av bara det. (Lisa)

Lokala spinnerier och vilka garn de lokala fårfarmarna säljer diskuteras. Eva är enda som inte köpt något garn direkt av en fårfarmare. Ingen av deltagarna har besökt något av de lokala spinnerierna, fast de diskuterat med dem på mässor och planerat att besöka spinnerierna.

Fårfarmare 1 har jag köpt direkt av och av Fårfarmare 2 och så har jag kanske köpt av någon annan. Ja alltså getull, vi har en bekant i XX trakten som har getter. Och gör garn av det och också strumpor. Oh de är så jätteslitstarka, de är tunna, varma och slitstarka av de har jag också köpt. (Lisa)

Inte jag. (Eva)

Alla informanter deltar i diskussion om vad man skulle kunna tillverka av garnet. Sofia föreslår en tröja, men de övriga i gruppen diskuterar endast mindre projekt. Garnets egenskaper diskuteras också och hur man tror att garnet kommer att fungera när slutprodukten används.

Vad är det man ska sticka av det här. Är det tröjor man ska sticka av det här eller är det något annat? (Sofia)

Vantar sku ju nog bli jättevarma och sköna. (Anna)

Ehnström Ida

Vantar tänker också jag och kanske sockor. (Lisa)

Men om du går stavgång då. *Visar friktionen som vantar utsätts för när man går.* Nöts det håll på tummen då? (Sofia)

Det kan nog hända det. (Lisa)

Men då måst du använd ett par andra vantar. (Maria)

De här vantarna blir bara till att ha när du går på stan. (Anna)

Torgvantar. Så där så att du inte har hela fingrar utan en halvtumme och så halva fingret. De blir verkligen varma och sköna. Sådanna sku jag vilja sticka i det här. (Lisa)

Men vad annat? (Sofia)

Benvärmar. (Eva)

7 Diskussion

I detta kapitel presenteras först resultatdiskussionen av studien. Resultatdiskussionen är uppdelad i två delar enligt studiens forskningsfrågor. Först diskuteras resultaten av intervjudelen som relaterar till den första forskningsfrågan *Vad som påverkar en erfaren stickares val av garn?* Den andra delen behandlar den andra forskningsfrågan *Hur uppfattar erfarna stickare användningen av garn från ett inhemskt spinneri?* Kapitlet avslutas med förslag på fortsatt forskning.

7.1 Vad påverkar en erfaren stickares val av garn?

Målet med studien var att ta reda på vad som gör att en erfaren stickare väljer ett visst garn. Eftersom området är relativt outforskat baserade sig teoridelen om konsumtion främst på allmänt konsumentbeteende och konsumtion av ylleprodukter.

Vid val av garn var inspirationskällan mycket viktig. De erfarna stickarna hittade inspiration från många olika ställen. På samma sätt som det framkom i Taitoförbundets undersökning (Taitoliitto, 2018) nämndes internet som en viktig källa för inspiration. Både genom att delta i grupper på sociala medier men också genom att aktivt besöka olika internetsidor som erbjuder stickprojekt blev deltagarna inspirerade. Salomon m.fl. (2014, s. 362) skriver att det finns massor med produkter och information på nätet och största problemet är att hitta det man letar efter. För att underlätta sökandet används ofta sökmotorer som begränsar letandet. Företag kan betala för att deras produkter skall synas först bland resultaten av sökningen, vilket gör att man inte ser alla produkter som finns på marknaden. Det finns många olika stickgrupper på internet som man kan delta i. Men också när det gäller stickgrupper finns det en risk att man väljer att främst gå med i de grupper som använder garn och gör projekt som man själv är van att jobba med.

Enligt Taitoförbundets (2018) undersökning var också tidningar en viktig inspirationskälla. Informanterna ansåg att tidningarna hade blivit ersatta av internet. Men tryckta böcker använde de sig gärna av för inspiration.

Besök i fysiska butiker var mycket viktiga för informanterna. Det var inte ovanligt med impulsköp. Alla deltagarna höll med om att de köpt garn endast på grund av hur

garnet känts när de höll det i handen eller hur garnet ser ut. Garn med flera färger var det också större chans att de köpte om det fanns en stickad provbit så att de kunde se och känna hur garnet ser ut när man stickar med det. Det var också viktigt att få gå runt i lugn och ro och se på saker. Detta stöds av Salomon m.fl. (2014 s. 85–89) tankar om konsumentbeteende i en butik.

Kundservicen vid en garnbutik var viktigt vid val av inköpsställe. En bra försäljare kunde vara orsaken till att informanterna besökte stället och vid val av garn förlitade de sig helt på försäljaren och vad hen rekommenderade. Men informanterna kunde också välja bort en butik på grund av att de inte tyckte om kundservicen de fått. De var också beredda att byta garn till sitt stickprojekt om butiken de fått dålig service i var den enda som sålde garnet.

Garn som informanterna använde ofta köpte de från det ställe där det var förmånligast. Via internet köpte de helst inte garn som de inte tidigare använt eftersom de inte tyckte att det räckte att endast få se garnet på bild. Informanterna hade erfarenheter av att mycket billiga garn inte var prisvärda och därför köptes inte för billiga garn. Men det fanns också en övre prisgräns, speciellt när det behövdes många nystan. En av informanterna ansåg att eftersom stickning är hennes hobby så får det kosta vad som helst. Priset på garnen från de inhemska spinnerierna ansågs inte vara högt.

Garnets egenskaper var också viktiga vid val av garn. När deltagarna visste vad de skulle sticka påverkade garnets egenskaper om garnet passade för projektet. Informanterna använde helst naturmaterial för att de tyckte om hur det kändes när man rörde i det och dess egenskaper. Men olika materials påverkan på naturen kom aldrig upp till diskussion.

Garn som informanterna har goda erfarenheter av eller som någon annan rekommenderat använder informanterna gärna. Garn av konstfiber talade ingen gott om i gruppen eftersom de hade dåliga erfarenheter av att garnen noppade sig. En av informanterna använde inte konstfiber för att en äldre släkting som hade mycket erfarenhet av att sticka inte rekommenderade det. Men sockgarn förväntades innehålla konstfiber. I kandidatavhandlingen Ehnström (2018) framkommer att flera av de finländska spinnerierna hade sockgarn som innehöll konstfiber men två av spinnerierna påpekade att det inte är nödvändigt man kan lägga till täckhår av får för att få samma hållbarhet.

Informanterna var också beredda att använda ullgarn som var kemiskt behandlade för att de gick att tvätta i maskin. Även fast garnet som var superwash behandlat känns hårdare än ett obehandlat garn. De kemiskt behandlade garnen behöver också tvättas oftare än rent ullgarn, som det oftast räcker med att man lägger ut för att vädra.

Enligt de amerikanska studierna om konsumtion av ullprodukter som nämns i kapitlet *Konsumtion av ullprodukter* har djurens välfärd, ullens härkomst och tillverkningsland varit viktiga. Men en av informanterna säger att ”tillverkningsland är av underordnad betydelse” och en annan att ”kvalité är viktigt men inte märke”. Enligt Salomon m.fl. (2014, s.50–51) kan konsumenten använda ett visst märke för att lyfta fram vad som är viktigt för ens principer men för informanterna var det viktigare att lyfta fram vilken kvalitets garn man använde och att det var tillverkat av naturmaterial. Naturmaterialens ursprung var inte heller relevant, vilket betyder att ullens härkomst och fårens välfärd av dessa informanter inte tas i beaktande vid val av garn. Detta var en intressant slutsats eftersom vid marknadsföringen av inhemskt ullgarn är det dessa saker som lyfts fram.

Pöllänen (2013) konstaterade i sin undersökning att livssituationen påverkar vilken typ av slöjdprojekt man tar sig an. Informanternas livssituation påverkade också vilka stickprojekt och genom det vilka garn de använde. Livssituationen påverkade i vilken prisklass garnet fick vara, svårighetsgraden på stickprojektet och varifrån man köpte garnet, till exempel från en lokal garnbutik eller om man hade möjlighet att resa till en annan stad.

Det inhemska garnet, som främst säljs vid spinnerier och direkt av fårfarmare, kan vara svårt att komma i kontakt med för slöjdare. Flera av spinnerierna har börjat sälja sina produkter på nätet, men informanterna i denna undersökning skulle inte köpa garnet via nätet om de då inte först fått känna på det och se hur det ser ut i verkligheten. Fast informanterna bodde i närheten av flera fårfarmare var det en av informanterna som aldrig köpt garn av fårfarmarna. Ingen av informanterna hade besökt spinnerierna. Om man vill öka försäljningen av inhemskt garn behöver garnet hitta sin väg till butikernas hyllor.

7.2 Hur uppfattar en erfaren stickare användningen av garn från inhemska spinnerier?

De erfarna stickarna är vana att sticka med olika typer av garn. Men som jag nämner redan i inledningen är det lätt tvättade inhemska garnet ovanligt i butikernas sortiment. Det var endast en av informanterna, Lisa, som regelbundet stickade med garn från inhemska spinnerier. Lisa köpte garnet från mässor eller av de lokala fårfarmarna. Informanterna diskuterade nästan hela tiden men under de första varven de stickade var det bara Lisa som talade och de andra koncentrerade sig på själva stickningen.

Konsumenter tycker om att köpa produkter de har erfarenhet av och för en slöjdare krävs det mindre koncentration att arbeta med ett garn man är van att jobba med (Salomon, m.fl., 2014, s. 422–423). Livssituationen kan påverka om man har ork och möjlighet att bekanta sig med ett garn som känns annorlunda än de garn man är van att använda. Anna, som har nämnt att hennes livssituation gör att hon inte hinner sticka så mycket som hon gärna skulle göra, säger när hon stickar med det inhemska garnet ”Jag börjar känna mig lite irriterad”. Hon är inte van att jobba med garnet och det gör att hon måste koncentrera sig på stickandet. Lisa som har erfarenhet av hur garnet känns på stickorna konstaterar att ”Ja men det är ju lanolin som finns där och jag tycker att det är terapeutiskt att sticka med sådant här garn för det blir så mjukt om händerna och jag tycker om doften.” För henne ger garnet och att arbeta med garnet välbefinnande. I början av stickningen faller det gräs ur garnet och Lisa påpekar att hon har tänkt på att det inte är så långt från fåret till det garn som hon håller i handen. Ingen av de andra kommenterar den tanken, eftersom själva stickandet fortfarande kräver deras fulla koncentration.

När informanterna vant sig vid att sticka med garnet kan de återgå till att diskutera med varandra. Alla sinnen används under tiden informanterna arbetar med garnet. Dofte av garnet kommenteras, deltagarna diskuterar hur garnet ser ut och hur det känns. De lyssnar på varandras tankar. Eftersom de flesta inte var vana att sticka med det inhemska garnet väcktes känslan av garnet främst en förundran över hur fett det var när lanolinfettet inte var borttvättat. Lanolinfettet skyddar garnets fibrer och gör så att garnet tål bättre nötning än ett garn vars lanolinfett är borttvättat. De garn som informanterna kallar för ”vanliga” är garn vars lanolinfett är borttvättat men istället är det tillsatt kemikalier eller konstfiber för att uppnå samma hållbarhet som det obehandlade garnet.

Speciellt doften och naturfärgen väcker minnen hos informanterna. De påminns om personer som de fått stickade produkter av, som var gjorda av naturfärgat lite behandlat garn, men också om personer de kände som brukade sticka med motsvarande garn. De påminns inte om någon bekant som använder inhemskt garn i nutid vilket visar på att garn från inhemska spinnerier är ovanligt. Informanterna har främst goda minnen av de produkter de fått som varit tillverkat av inhemskt garn. Men kvalitén på garnet från de inhemska spinnerierna har utvecklats och blivit mjukare eftersom spinnerierna har möjlighet att välja bort ull av sämre kvalitet. Tidigare spanns all ull som levererades till spinnerierna vilket kunde göra garnet hårt och irritera huden (Ehnström, 2018). Det inhemska garnet har nu större möjligheter att konkurrera med garn från andra länder men konsumenterna behöver få komma i kontakt med garnet.

Informanterna funderar på vad man kan använda garnet till utgående från garnets egenskaper. De erfarna stickarna kan, fast de inte använt garnet tidigare, med sin erfarenhet planera vilken typ av produkt som garnet skulle kunna användas till. Kunskapen sitter i fingrarna som Syrjäläinen (2006) skriver. Alla informanternas stickningar är tekniskt välgjorda och de har kunnat tillverka ett jämnt resultat fast fyra av de fem informanterna inte stickade regelbundet med garn av motsvarande kvalitet.

Under intervjun och när informanterna stickade med det inhemska garnet framkom det att alla informanter hade en grundförståelse för hur de finländska fåren lever och hur tillverkningen av garn vid de inhemska spinnerierna går till. Men informanterna hade inte kunskap i hur naturen påverkas av fårhållningen i de länder som har en stor produktion av ull. Informanterna reflekterade inte heller över hur tillverkningen av massproducerade garn går till, där det behövs stora mängder vatten, färgämnen och kemikalier. För att lyfta fram det inhemska garnet som ett bättre val räcker det inte att man framhåller det inhemska garnets goda egenskaper utan man bör berätta hur den finländska fårhållningen och tillverkningen av garn skiljer sig från andra länder.

I slutet av studietillfället tar Sofia upp en garnhärva från ett inhemskt spinneri och känner på det och läser på banderollen och konstaterar ”Suomalaisesta villasta tehty⁴. Det här är ju helt fantastiskt. Inte behöver vi ju ta det långt bort ifrån.” Inhemskt ullgarn har funnits i landet i flera hundra år, men för avhandlingens informanter uppfattas det som ovanligt eftersom det inte säljs på de ställen de brukar köpa sina garn. De

⁴ Svensk översättning Tillverkat av finländsk ull.

associerar också garnet med äldre personer eller något som man använt sig av för länge sedan. Både i skolan och i samhället betonas vikten av att göra val som stöder en hållbar framtid men ändå har det inhemska garnet inte ännu hittat sin plats bland de erfarna stickarna.

7.3 Reflektion över metod

Marton & Booth (2000, s. 166) framhåller att målet med en fenomenografisk studie är att visa hur en person erfar något just i den stund och plats som studien görs. Om man gör en identisk studie med samma individer vid ett annat tillfälle så kan resultatet bli något annat. Eftersom deltagarantalet i studien är få kan inte heller resultatet generaliseras för en hel befolkningsgrupp. Gruppintervjun där deltagarna diskuterade sinsemellan fritt fungerade bra eftersom ämnet var intressant för alla deltagare. Alla deltog aktivt i diskussionen och man respekterade varandras åsikter. Under gruppintervjun reflekterade deltagarna över samma ämne och tankarna utvecklades vilket var målet med metodvalet.

Likaså observationen av när informanterna stickade med det inhemska garnet gav önskad information till studien. Alla informanter stickade med det inhemska garnet och deltog i diskussionen. Under studietillfället var det inte möjligt att observera allt som pågick och därför var det inbandade materialet mycket viktigt för att kunna göra en heltäckande analys.

7.4 Fortsatt forskning

Inhemska ull som textilmaterial är ett område som det forskats mycket lite om i Finland, vilket gör att det finns många olika typer av forskning som man skulle kunna göra. Den studie som redovisas här skulle kunna upprepas på olika ställen i Finland för att se om man får liknande resultat i hela landet. Intervjufrågorna i första delen av studien skulle också kunna göras som en internetenkät för att få med ett större antal informanter. Fler informanter skulle ge en mer heltäckande bild över vad som påverkar valet av garn. Resultatet skulle kunna vara till hjälp för de inhemska spinneriernas marknadsföring.

Den inhemska ullen har börjats användas i större utsträckning än tidigare av företag i Finland, som *Myssyfarmi* och *Villa ja Peite*, vilka jag nämner tidigare i avhandlingen. Men det vore intressant att undersöka om användningen också ökat bland privatpersoner det senaste året. *Novita* som säljer garn också till privatpersoner planerar att återinföra garn av inhemska får i sitt sortiment för att efterfrågan har ökat men det skulle vara intressant att följa med om det också är fallet för de inhemska spinneriernas garn.

I Finland har det forskats i hur slöjd kan öka välmående. Utgående från de studierna kunde man se om slöjdande med inhemsk ull kan ge ett välmående på grund av sina egenskaper. I undersökningen kunde man lyfta fram garnets egenskaper med tyngdvikt på en hållbar framtid.

Referenser

- Alanco, M., Hakomäki, S., Johansson, A., Leskinen, U-M., Näykki, S. & Rautiainen, J. (2015). *Lampaiden ja vuohien luonnonmukaisen tuotannon hyvät toimintatavat*. ProAgria hankejulkaisut 3. Hämtad 30 december 2018, från https://www.proagria.fi/sites/default/files/attachment/luomu_lammas_ja_vuohituotanto_s_mall_linkit_0.pdf
- Campbell, C. (2005) The Craft Consumer. Culture, craft and consumption in a postmodern society. *Journal of Consumer Culture* 5(1), 23–42.
- Ehnström, I. (2018). ”*Det är ekologiskt och etiskt producerat. ”En kvalitativ och kvantitativ undersökning av finländska spinnerier och deras produkter*. Opublicerad avhandling för pedagogie kandidatexamen. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier, Åbo Akademi, Vasa.
- Eliasson, A. (2013). *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur
- Finlands Fårförening. [u.å.]. *Dorset*. Hämtad 4 juli 2019, från <https://lammasyhdistys.fi/jalostus/rodut/dorset/>
- Finlands Fårförening. [u.å.]. *Kainuunharmas*. Hämtad 10 december 2018, från <https://lammasyhdistys.fi/jalostus/rodut/kainuunharmas/>
- Finlands Fårförening. [u.å.]. *Oxford down*. Hämtad 4 juli 2019, från <https://lammasyhdistys.fi/jalostus/rodut/oxford-down/>
- Finlands Fårförening. [u.å.]. *Rya*. Hämtad 4 juli 2019, från <https://lammasyhdistys.fi/jalostus/rodut/rygja/>
- Finlands Fårförening. [u.å.]. *Texel*. Hämtad 4 juli 2019, från <https://lammasyhdistys.fi/jalostus/rodut/texel/>
- Finlands Fårförening. [u.å.]. *Villan kerintä ja lajittelu*. Hämtad 30 december 2018, från https://lammasyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/Hyva_Lammas_esitevilla_nettili.pdf
- Finlands officiella statistik (FOS): *Antalet husdjur 1.4 och 1.5 enligt NTM centralen* [e-publikation]. Helsinki: Naturresursinstitutet. Hämtad 30 december 2018, från <https://stat.luke.fi/sv/antalet-husdjur>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (FAOSTAT). *Live animals* [e-publikation]. Hämtad från 27 november 2019, från <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QA>
- Föreningen Ålandsfåret. [u.å.]. *Beskrivning*. Hämtad 10 december 2018, från <http://www.alandsfaret.ax/beskriv.html>

- Haaksluoto, M. (22 november 2018). ”Suomalaista villa hävitetään koska se on arvotonta” – villapaidoissa piilee ongelma, jota harva tulee ajatelleeksi. *Iltalehti*. Hämtad 22 november 2019, från <https://www.iltalehti.fi/muoti/a/b85a9464-5183-4102-a7e0-c1029992b568>
- Heikkinen, K. (2006). Onko käsityöllä sukupuolta? L. Kaukinen & M. Collanus (Red.), *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. (s. 31–39). Tammerfors: Akatiimi
- Hustvedt, G., Carroll, K., Bernard, J. (2013) Consumer ethnocentricity and preferences for wool products by country of origin and manufacture. *International Journal of Consumer Studies*, (37)5. doi: 10.1111/ijcs.12015
- Huurre, M. (2003). Maatalouden alku Suomessa. Rasila, V (Red.), *Suomen maatalouden historia 1: Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ihatsu, A-M. (2006). Käsityö – uusiutuva luonnonvara. L. Kaukinen & M. Collanus (Red.), *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. (s. 19–30). Tammerfors: Akatiimi
- Kvale, S. & Brinkman, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Lindfors, L. (1992). *Formgivning i slöjd. Ämnesteoretisk och slöjdpedagogisk orienteringsgrund med exempel från textilundervisningen*. Rapporter från Pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi nr 1 1992.
- Lith, P. (2019). *Käsityöalan suhdanne- ja toimialaraportti 2019*. Hämtad 2 januari 2020 från <https://www.taito.fi/wp-content/uploads/sites/5/2019/08/K%C3%A4sity%C3%B6alan-suhdanne-ja-toimialaraportti-2019-2.pdf>
- Livsmedelsverket Evira (2017). *Ekologisk produktion*. Hämtad 30 december 2018, från <https://www.evira.fi/sv/gemensamma/ekologisk-produktion/>
- Livsmedelsverket Evira (2017). *Luonnonmukainen eläintuotanto Ekologisk djurhållning*. Hämtad 30 december 2018, från <https://www.evira.fi/globalassets/yhteiset/luomu/tilastot/lelain2017a.pdf>
- Luukkanen, T-L. (2009). Cygnaeus Uno. *Biografiskt lexikon för Finland 2. Ryska tiden*. Hämtad den 4 januari 2019, från <http://www.blf.fi/artikel.php?ref=sok&id=3176>
- Maijala, K. (1988). History, recent development and uses of Finnsheep. *Journal of Agricultural Science in Finland* 60: 449-454.
- Maijala, K. (1999). *80 vuotta järjestettyä lampaanjalostusta. Finlands Fårörening 1918-1998*. Satakunnan painotuote: Kokeämäki
- Myssyfarmi [u.å.]. *The Story*. Hämtad 1 mars 2020, från <https://www.myssyfarmi.fi/story-0>

- Mäkelä-Alitalo, A. (2003). Käsityö. Rasila, V (Red.), *Suomen maatalouden historia 1: Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Novita [u.ä.]. *Vastuullisuus*. Missä novitan langat tehdään. Hämtad 26 januari 2019, från <https://www.novitaknits.com/fi/fi/missa-novitan-langat-tehdaan-0>
- Novita [u.ä.]. *Vastuullisuus*. Villan laatu ja alkuperä. Hämtad 26 januari 2019, från <https://www.novitaknits.com/fi/fi/villan-laatu-ja-alkupera>
- Nygren-Landgårds, C. (2003). *Skolslöjd nu och då – men vad sen?* Vasa: Åbo Akademi. Pedagogiska fakulteten.
- Nummela, I. (2003) Asutus, pelto ja karja. Rasila, V (Red.), *Suomen maatalouden historia 1: Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Näreikkö, H. & Takalo, T. (1986). *Säikeistä yhteen. Tekstiili- ja vaatetustyöväen historia*. Jyväskylä: Gummerus
- Ohio State University. (2009). You Can Look -- But Don't Touch. *ScienceDaily*. Hämtad 14 april 2019, från www.sciencedaily.com/releases/2009/01/090107134535.htm
- Olsson, H. & Sörensen, S. (2011). *Forskningsprocessen: Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Stockholm: Liber
- Pirtin kehräämö. [u.ä.]. *Kehräämö ja villa*. Hämtad 10 december 2018, från <https://www.pirtinkehraamo.fi/kehraamo-ja-villa>
- Porko-Hudd, M., Sjöberg, B. & Sunngren, M. (2015). *Slöjdföräd. Didaktiska diskussioner om och idéer för slöjdundervisningens upplägg*. Åbo Akademi/Vasa: Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier. Publikation 6/2015
- ProAgria. (2017) *Lammastuotosseurannan tiedot 2017*. Hämtad 10 december 2018, från https://proagria.fi/sites/default/files/attachment/lammastuototsseurannan_tiedot_2017_nettoin.pdf
- ProAgria Svenska lantbrukssällskapens förbund (2015). *Ekohusdjurskurs*. Hämtad 30 december 2018, från <https://www.slf.fi/wp-content/uploads/6-Eko.pdf>
- Puntila, M-L. (2010). *Villan anatomia ominaisuudet laatuun vaikuttavat tekijät arvostelu*. Hämtad 1 december 2018, från <https://lammasyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/villamoniste.pdf>
- Pöllänen, S. (2006). Elämä ilman käsitöitä – mitä se on? Käsityö harrastajien psyykkisen hyvinvoinnin tukena. L. Kaukinen & M. Collanus (Red.), *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. (s. 66–78). Tammerfors: Akatiimi

- Pöllänen, S. (2013). The meaning of craft: Craft-makers' descriptions about craft as an occupation. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 20(3), 217–227. Hämtad 16 december 2019, från https://www.researchgate.net/publication/230878416_The_meaning_of_craft_Craft_makers'_descriptions_of_craft_as_an_occupation
- Salomon, M., Bamossy, G., Askegaard, S., Hogg, M. (2014). *Consumer behaviour: a European perspective*. England: Pearson Education
- Silvola, R. (2000). *Fine finnwool-projektin loppuraportti*. Mynämäki : Lounais-Suomen käsi- ja taideteollisuusoppilaitos
- Sneddon, J., Soutar, G., Lee, J., (2014) Exploring wool apparel consumers' ethical concerns and preference. *Journal of Fashion Marketing and Management*, Vol. 18 Issue: 2, pp.169-186. Hämtad 9 januari 2019, från <https://doi.org/10.1108/JFMM-03-2013-0039>
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Suojanen, U. (1997). *Vihreät tekstiilit*. Helsinki: Yliopistopaino
- Suojanen, U. (2000). Slöjd och samhällsförändring. I U. Suojanen & M. Porko-Hudd (Red.), *World-wide sloyd. Ideologi för framtidens samhälle. Dokumentation från NordFosymposium Vasa, 26.-27.11.1999*. Vasa: NordFo.
- Svenska Akademin [u.å.]. Hantverk. I *Svensk Ordbok*. Hämtad 2 mars 2020, från <https://svenska.se/>
- Svenska Akademin [u.å.]. Slöjd. I *Svensk Ordbok*. Hämtad 2 mars 2020, från <https://svenska.se/>
- Syrjäläinen, E., (2006). Taidon opettamisen ihanuus ja kurjuus. L. Kaukinen & M. Collanus (Red.), *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. (s. 66–78). Tammerfors: Akatiimi
- Taitoliitto,(2018). *Käsitöiden harrastaminen Suomessa 2018*. Taloustutkimus. Hämtad 27 november 2019, från https://www.taito.fi/wp-content/uploads/sites/5/2018/11/K%C3%A4sit%C3%B6iden-harrastaminen-Suomessa-kyselyyhteenveto_taitofi.pdf
- Taitoliitto, [u.å.]. *Kolmannes suomalaisista harrastaa käsitöitä*. Hämtad 26 januari 2019, från <https://www.taito.fi/kasitoiden-harrastaminen-suomessa-tutkimus-2018>
- Terikka, T. (28 september 2019a). Kotimainen lampaanvilla teki paluun suomalaisten sänkyihin – yhden lampaan vuoden villoilla täyttyy kaksi tyynyä. *Maaseudun tulevaisuus*. Hämtad 22 november 2019, från <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/maatalous/artikkeli-1.517196>

- Terikka, T. (19 november 2019b). Kuluttajilta tullut viesti rohkaisi: Täysin suomalainen villalanka palaa Novitan valikoimaan. *Maaseudun tulevaisuus*. Hämtad 22 november 2019, från <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/maatalous/artikkeli-1.556211>
- Terikka, T. (22 november 2019c). Suomalaiselle villalla suursuosio – Pirtin Kehrämö: ”Tällaista vuotta ei ole ollut koskaan, tilauskanta on ihan valtava”. *Maaseudun tulevaisuus*. Hämtad 22 november 2019, från <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/maatalous/artikkeli-1.553941>
- Tuovinen, H. (2008). *Lapin lampolasta terveydenhoitotuotteeksi: Hoitava Villa – HOIVI – tutkimus- ja tuotekehityshanke*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisu. Sarja C. Katsauksia ja puheenvuoroja. Hämtad 1 december 2018, från <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61797>
- Utbildningsstyrelsen. (2004). *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004*. Hämtad 6 januari 2019, från <http://www02.oph.fi/svenska/ops/grundskola/LPgrundl.pdf>
- Utbildningsstyrelsen. (2014). *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014*. Hämtad 11 november 2018 från: http://www.oph.fi/lp2016/grunderna_for_laroplanen
- Vertainen, K. (2018) Suomalainen lammas – osa 4, suomalaisen lampaan lähihistoria. *Lammas & vuohi*, (4), 22–29.
- Vertainen, K. (2018) Suomalainen lammas – osa 5. *Lammas & vuohi*, (5), 21–24.
- Vihola, T. (2004). Pärjääkö pienviljelys? Peltonen, M (Red.), *Suomen maatalouden historia 2: Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Villa & Peite. [u.å.]. *Suomivilla*. Hämtad 7 mars 2020, från https://www.villajapeite.fi/tuotteet-305-suomivilla_saatotyynty_50x60cm_lisapussilla.php
- Virtain villa. [u.å.]. *Yritys*. Hämtad 10 december 2018, från <http://www.virtainvilla.fi/yritys.html>
- Westerlund, L. (1988). *Provincialschäfrarna i Sverige åren 1739-66*. Åbo Akademi Rättsvetenskapliga institutionen, Åbo
- Wiklund, S. (1990). *Textila material*. Borås: Natur och Kultur
- Ylistaron kehräämö. [u.å.]. *Etusivu*. Hämtad 10 december 2018, från <http://www.ylistaronkehraamo.fi>

Bildförteckning

Hilska Kaisa, Karjataidon tila [u.å.]. *Finska lantrasfår baggen Joonu*. Privat bild.

Hilska Kaisa, Karjataidon tila [u.å.]. *Ålandsfåret Vadelma med sina lamm*. Privat bild.

Neuovonen Kati, Neuvosen tila [u.å.]. *Kajanalands grå lantrasfår vid Neuvonens gård i Alajärvi*. Privat bild.

Bilagor

Bilaga 1:1 Intervjumanual

Inledningsvis informeras om att intervjun bandas med två videokameror och att allt som berättas kommer att behandlas konfidentiellt.

Informanternas bakgrund

Alla presenterar sig för de andra i gruppen.

Stödfrågor om de inte automatiskt kommer upp i presentationen:

När lärde ni er att sticka?

Vem lärde er?

Hur ofta stickar ni?

Vad brukar ni sticka?

Intervjufrågor som berör forskningsfråga 1

1. Varifrån köper ni garn?

Stödfråga. Har ni köpt garn från ...?

- Supermarket
- Handarbetsaffär
- Internet
- Spinneri
- Fårfarmare

2. Vilka garntillverkares garn brukar ni använda?

3. Vad avgör vilket garn ni väljer?

Stödfråga: Påverkar ... ert val?

- Egenskaper
- Färger
- Rekommendationer av bekanta
- Tidigare erfarenheter
- Var garnet är tillverkat

4. Vad är era tankar om garn av konstfiber eller kemiskt behandlade garn?
